

ANGST VOOR DIVERSITEIT

een studie naar nationale identiteit en *belonging* in Nederland en Canada

Laura Visser-Bekteshi

Master Multiculturalisme in vergelijkend perspectief

Angst voor diversiteit

een studie naar nationale identiteit en *belonging* in Nederland en Canada

door

Laura Visser-Bekteshi

studentnummer

3463125

begeleider

dr. Martijn Oosterbaan

Universiteit Utrecht

Utrecht, 26 november 2013

Inhoudsopgave

Voorwoord	4
Samenvatting.....	5
Inleiding.....	7
1. Een ingrijpende overgang.....	10
1.1 Geschiedenis van Albanië in het kort	10
1.2 Onderzoeksgroep	12
1.3 Methodologie	13
1.4 Opbouw van de scriptie.....	15
2. Identiteit.....	17
2.1 Identiteit is meervoudig.....	17
2.2 Identiteit is contextueel	18
2.3 Functionele, normatieve en emotionele identificatie.....	19
2.4 Identiteit en identificeerders	20
3. Ervaringen van migranten hier en nu.....	22
3.1 Ervaringen uit Canada.....	22
3.2 Ervaringen uit Nederland	24
3.3 Vergelijking en analyse.....	25
4. Twee contexten: benadering van diversiteit in Canada en Nederland	27
4.1 Multiculturalisme.....	27
4.2 Nationale identiteit	28
4.3 Canada's context	29
4.4 Nederlandse context	31
4.5 Vergelijking en analyse.....	32
5. Autochtony, home en belonging.....	34
5.1 Autochtony	34
5.2 Home en belonging	35
5.3 Thuis in Canada	37
5.4 Thuis in Nederland	39
5.5 Vergelijking en analyse.....	41
6. Hybriditeit.....	43
7. Conclusie	44

Bibliografie	49
Bijlage 1	54
Bijlage 2	55
Bijlage 3	56

Voorwoord

Diversiteit en 'belonging' zijn twee thema's die heel dicht bij mij staan. Mijn leven heeft zich in drie landen afgespeeld en deze thema's vormen voor mij zowel een probleem als een vanzelfsprekendheid. Discussie hierover heeft me altijd geboeid, zowel informeel in de vorm van gesprekken met vrienden als in de vorm van debatten in de media en in de literatuur.

Tijdens een bezoek aan Canada in 2012, werd ik me bewust van enkele verschillen tussen de manier waarop men in Nederland en Canada omgaat met deze thema's. Dit intrigeerde mij in hoge mate. Het was iets dat ik waarnam en ervoer maar op dat moment nog geen naam kon geven of enigszins tastbaar kon maken. Een jaar later, in het kader van mijn masterstudie, Multiculturalisme in vergelijkend perspectief aan de Universiteit Utrecht, deed de mogelijkheid zich voor om me verder in dit onderwerp te verdiepen en dit thema ook te onderzoeken. Op basis hiervan heb ik mijn masterscriptie geschreven, waarvan u nu het eindresultaat in handen heeft.

Tijdens mijn onderzoek ben ik gaandeweg gesteund en geholpen door veel mensen. Ik neem hier de ruimte om een aantal van hen hartelijk te bedanken. Als eerste dank ik mijn scriptiebegeleider, dr. Martijn Oosterbaan, voor de inspirerende gesprekken en constructieve feed-back. Areta in Canada, inmiddels een heel dierbaar persoon voor mij, dank voor het openstellen van je huis en je netwerk. Anila in Nederland, dank voor je tijd, aandacht en het beschikbaar stellen van al je relaties. Een grote dank ben ik verschuldigd aan alle geïnterviewden voor hun openheid en hun vertrouwen in mij. Als laatste, mijn partner Peter, je geduld is eindeloos, zonder jouw steun had ik het niet gered.

Ik wens jullie allen veel leesplezier!

Laura Visser-Bekteshi

Utrecht, 25 november 2013

Samenvatting

In het denken over migratie overheerst de gedachte dat vluchtelingen en migranten een leven leiden tussen land van herkomst en land van vestiging. Hierbij wordt er vaak van uitgegaan dat de band die migranten en vluchtelingen hebben met het land van herkomst sterker is dan die met het land van vestiging. De aanname bestaat dat vluchtelingen en migranten zich primair richten op het land van herkomst in plaats van op het land van vestiging. De loyaliteit en verbondenheid met het land waarin men woonachtig is wordt dientengevolge ter discussie gesteld.

Daarnaast wordt culturele diversiteit als een bedreiging van de sociale samenhang gezien. We zijn bang voor diversiteit, leggen de nadruk op de nationale identiteit en zien die identiteit dan ook als een bindmiddel binnen een diverse samenleving. De wijze waarop deze nationale identiteit wordt benaderd en gedefinieerd, is van invloed op het proces van nationale identificatie van migranten en nieuwkomers. Ook het thuisgevoel is hier van belang. De wijze waarop nationale identiteit gedefinieerd wordt, geeft de kaders aan waarbinnen migranten hun identiteit kunnen construeren. Het markeert niet alleen wie erbij horen, maar ook wie er niet bij horen en geeft aan of er wel of geen ruimte is voor de *ander*. Het gaat bij nationale identiteit om insluiting en uitsluiting, immers, spreken over ‘wij’ veronderstelt ook ‘zij’ en omgekeerd.

Maar wat is deze nationale identiteit, hoe wordt die geconstrueerd en welke omgevingsfactoren spelen hierbij een rol? En verder, een onderscheid maken betekent niet automatisch dat er sprake moet zijn van een tegenstelling. ‘Wij *en* zij’ denken is wat anders dan ‘wij *of* zij’ denken.

Deze vragen en stellingen geven de focus aan van deze scriptie, die is gebaseerd op de ervaringen van Albanese migranten in Nederland en Canada. Deze migrantengroep verliet het herkomstland als gevolg van de communistische dictatuur. Als politieke vluchtelingen zochten zij bescherming, eerst in de buurlanden Griekenland en Italië, en van daaruit ook in andere Westerse landen, waaronder Nederland en Canada. Ze vluchtten op zoek naar vrijheid en erkenning en kwamen terecht in onbekende samenlevingen, waar zij hun leven opnieuw vorm gaven. Deze samenlevingen hebben hun eigen normatieve ideeën, maatschappelijke discours en politieke en sociale structuren, getekend door hun eigen geschiedenis. De vraag is of deze migranten hier rekening mee hadden gehouden? Hadden ze gedacht dat het een strijd

zou worden om een plaats te krijgen in deze nieuwe samenleving, een strijd voor identiteit, erkenning en ontplooiing?

In deze scriptie staat hun verhaal centraal. Het gaat om een vergelijkende studie naar de ruimte voor diversiteit. Er wordt gekeken naar de invloed van omgevingsfactoren op de identiteitsvorming bij migranten in relatie tot het al dan niet aanwezige *thuisgevoel* bij hen.

Op basis van mijn onderzoeksbevindingen stel ik dat de vrees voor diversiteit en transnationale identiteit ongegrond is. Het tegendeel is waar, transnationale identiteit leidt tot een harmonieuze houding zowel richting land van vestiging als land van herkomst. Juist het ontbreken van de ruimte voor transnationale identificatie of een eendimensionale benadering van nationale identiteit brengt een proces teweeg van *othering*, wat leidt tot een conflictueuze houding naar en identificatie met zowel het land van herkomst als het land van vestiging.

In het huidige politieke en publieke debat in Nederland ligt de nadruk te veel op integratie van migranten. Ik deel het standpunt dat er meer aandacht besteed moet worden aan de manier waarop diversiteit benaderd wordt, vanuit het perspectief van de nationale identiteit. De discussie moet niet alleen gaan over migranten die wel of niet integreren, maar ook over de ruimte die ze krijgen om hun identiteit te construeren. Vanzelfsprekend is dit niet alleen een kwestie van discours, historische en socio-economische aspecten spelen hierbij ook een rol, maar mijn argument is dat om transnationale identiteit te construeren binnen de nationale context een discursieve ruimte nodig is, die dit toelaat. Met discursieve ruimte bedoel ik de toon en kleur van het politieke en publieke debat rondom diversiteit en nationale identiteit.

Inleiding

De migratie van de Albanese vluchtelingen begin jaren negentig van de vorige eeuw markeert de grootste massa-exodus in Europa sinds de Tweede Wereldoorlog. Na de val van het communistische regime in Albanië in 1991 verlieten meer dan 800.000 Albanesen, ruim een vierde van de bevolking, het land (Murzaku et al., 2003). De schokkende beelden van vrachtschepen overladen met vluchteling gingen de wereld over. De bevolking ging op de vlucht voor de onderdrukking van de communistische dictatuur. Ze zochten vrijheid en erkenning in West Europa. Met gekaapte vrachtschepen, bereikten de Albanese vluchtelingen de kust van Italië, en van daar verspreidden ze verder over de rest van West Europa, de wereld van vrijheid, welvaart en democratie in (King, 2003; King et al., 2004; Schwandner-Sievers, 2003).

Over deze gebeurtenissen zijn meerdere boeken geschreven en een aantal bekroonde documentaires gemaakt. In deze werken neemt de historische, politieke en socio-economische overgang van Albanië een belangrijke plaats in (King, 2003; King et al., 2003; Schwandner-Sievers, 2003; Pettifer, 1997). Mijn studie, hoewel die ook gerelateerd is aan de politieke ontwikkelingen in Albanië, richt zich op een ander aspect, te weten het vertrek van de Albanesezen richting het Westen en de wijze waarop ze vorm gaven aan hun leven en identiteit in de nieuwe landen van vestiging.

Deze mensen verloren hun *thuis* aan de dictatuur en verlieten hun land met het doel een nieuw leven op te bouwen in een ander land. Maar hadden ze rekening gehouden met een andere strijd, ditmaal voor een plaats in een nieuwe samenleving? Ze vluchtten naar vrijheid maar kwamen terecht in een bepaalde context, gevormd door normatieve ideeën, politieke en sociale structuren, maatschappelijk discours en historische aspecten, die ook hun leven zouden gaan beïnvloeden. Zoals Elton, 38 en in Nederland sinds 1996, het verwoordt:

Totdat we op het schip stapten waren wij 'gewone mensen', zodra we uit het schip stapten en voet zetten in het Westen, werden we in een klap migranten, vluchtelingen, allochtonen, vreemdelingen, nieuwkomers en ga zo door. Sindsdien staat onze leven in het teken van de strijd om van deze benaming af te komen en weer 'gewone mensen' te worden...

Hieruit spreekt een strijd voor identiteit, erkenning en ontplooiing in een nieuwe samenleving. De toenemende migratie naar deze landen zorgt echter voor toenemende diversiteit en dit laatste wordt in het huidige politieke en publieke debat steeds meer als een bedreiging van de sociale samenhang gezien (Scheffer, 2000; Lutz, 2004). Deze angst berust grotendeels op de aanname dat de emotionele band die migranten en vluchtelingen hebben met het land van herkomst sterker is dan de band die ze hebben met het land van vestiging en dat ze zich dus niet primair op het land van vestiging richten. Hun loyaliteit aan het land van vestiging wordt ter discussie gesteld (Engbersen, 2003). Tegelijkertijd wordt nationale identiteit in het land van vestiging vaak voorgesteld als een bindmiddel dat moet zorgen voor sociale cohesie (WRR, 2007: 196).

Het is echter de manier waarop de nationale identiteit wordt benaderd en gedefinieerd die de kaders bepaalt voor de identiteitsvorming van migranten. Het benadrukken van nationale identiteit markeert niet alleen wie er bij horen, maar ook wie er niet bij horen. Het gaat bij nationale identiteit tegelijkertijd om insluiting en uitsluiting en de grens daartussen. Spreken over ‘wij’ veronderstelt ‘zij’ en omgekeerd (WRR, 2007). In deze studie wordt naar dit proces gekeken, in twee verschillende landen. Voor mijn onderzoek heb ik me begeven onder de Albanese migranten in Nederland en Canada en hun levensverhalen en ervaringen vergeleken.

Door de verschillen in kaart te brengen in de manier waarop deze twee groepen migranten vormgeven aan hun nationale identiteit, in relatie tot de thema's *home* en *belonging*, kan er iets gezegd worden over de context en de invloed hiervan op de identiteitsvorming. Uitgaande van een mogelijk verband tussen identiteitsvorming, context en *thuisgevoel* stel ik de vraag: *In hoeverre heeft de context invloed op de wijze waarop Albanese migranten hun nationale identiteit vormgeven en welke rol speelt 'belonging' hierbij?*

Dit is een vergelijkend onderzoek op drie niveaus, ten eerste: de huidige ervaringen van Albanese migranten in Nederland en Canada aan de hand van functionele, normatieve en emotionele identificatie (WRR, 2007); ten tweede: een contextuele vergelijking aan de hand van de begrippen multiculturalisme (Kymlicka, 1994; Modood, 2007) en nationale identificatie (Thompson, 2004; Pels, 2005; Canovan, 1998; Smith 1991); en ten derde: een vergelijking op het niveau van thuisgevoel, op basis van de begrippen *authochtony*, *home* en *belonging* (Geschiere, 2009; Hedetoft, 2002; Malkki, 1995; Hannerz, 2002). De studie van Ghorashi (2001) over de positie van Iranese vrouwen in Nederland en VS heeft mij geholpen om dit in bepaalde opzichten vergelijkbare onderzoek, binnen een relatief korte tijd te realiseren.

In het licht van globalisering lijkt het, in eerste instantie, voor de hand liggend dat migratiestromen wereldwijd steeds meer invloed krijgen. Toch zijn er gelijktijdig processen zichtbaar die aantonen hoe staten, maar ook mensen, zich sterker vasthouden aan hun eigen culturele identiteitskenmerken, juist als gevolg van globalisering. De Nieuwe Wereld Orde zo trots aangekondigd in 1989 na de val van de Berlijnse Muur, leek een wereld van vrij drijvende kosmopolieten op te roepen. Maar sindsdien, hebben kosmopolitisme en globalisering totaal verschillende trajecten gevolgd. De wereld van tegenwoordig wordt gekenmerkt door diepgewortelde vormen van gemeenschapszin, waar verschil en uitsluiting zegevieren (Castelles, 2010; Geschiere, 2010).

De trend van kosmopolitisme wordt overschaduwd door wat Tania Murray Li (2000) treffend een *global conjuncture of belonging* noemt. Ze stelt dat de hang naar *belonging* en andere uitdrukkingen van lokale identiteit, een van de kenmerken van de huidige tijd is. In de praktijk worden deze bewegingen direct aan de processen van globalisering gekoppeld. Een zo'n beweging is het benaderen van nationale identiteit in termen van *autochtony*, in zichzelf een mechanisme van in- en uitsluiting. Aan de andere kant, heeft het begrip *thuis* ook een ontwikkeling meegemaakt. Thuis is niet alleen een fysieke plaats waar je vandaan komt, maar steeds meer een plaats waar je je thuisvoelt (Hedetoft, 2002; Malkki, 1995; Hannerz, 2002). Thuis is in die zin meer een affectief begrip geworden, een dynamisch gevoel, het is contextueel en kan ook in de verbeelding gevormd worden.

Ik neem positie tussen de begrippen nationale identiteit en *belonging*. Door deze begrippen in twee verschillende contexten, maar onder relatief vergelijkbare groepen, te onderzoeken, kijk ik naar de contextuele dimensie hiervan. Overigens hierbij wel de kanttekening dat het hier niet om een vergelijking tussen landen gaat, maar louter om een vergelijking in het omgaan met diversiteit. Ook gaat het hier niet om het algeheel welbevinden van de migranten, maar alleen om gevoelens die betrekking hebben op nationale identiteit en *belonging*.

1. Een ingrijpende overgang

1.1 Geschiedenis van Albanië in het kort

‘Een prachtig land getekend door zijn geschiedenis’, schrijft Veen (2008). Hiermee refereert hij aan de problemen en armoede die Albanië in de recente geschiedenis heeft gekend.

Albanië is een land met ruim 3,2 miljoen inwoners en ligt in het zuidwesten van de Balkan. Na een bewogen verleden onder het Ottomaanse regime bestaat Albanië sinds 1912 als onafhankelijke staat.

Voor de Albanezen was het stichten van een eigen staat een grote overwinning, ondanks het verlies van territorium aan de buurlanden. Dit neemt niet weg dat de staat Albanië een moeilijke start heeft gehad. Het land is zowel economisch als cultureel niet ontwikkeld en de financiële mogelijkheden zijn minimaal. Het land wordt gekenmerkt door de wil om te ontwikkelen enerzijds en de onmacht om dit te realiseren anderzijds. Sinds haar stichting, heeft Albanië verschillende politieke systemen gekend, van neutrale staat, vorstendom, tot Italiaans protectoraat en na de Tweede Wereldoorlog, kwam het land in handen van het communistische verzet. De communisten behaalden een absolute overwinning bij de zogenaamde democratische verkiezingen van 1945, waar overigens enkel een partij aan deelnam.

Na de overwinning werden meteen maatregelen genomen om Albanië om te vormen in een communistische staat, naar het model van de Sovjet-Unie. Aan de leiding komt Enver Hoxha, een fervent supporter van het communisme en Stalinisme. Hij regeert met harde hand en ruimt tegenstanders uit de weg. In de jaren die volgen komt Albanië verder in een positie van zelfisolatie terecht. Aan de nauwe banden met andere communistische landen komt een einde. Zelfs na de dood van Stalin, bleef Hoxha vasthouden aan het stalinisme, terwijl er in de Sovjet-Unie een proces van destalinisatie op gang kwam. Ten gevolge hiervan werden de banden met de Sovjet-Unie en Joegoslavië verbroken. Niet veel later valt ook China weg en verkondigt Hoxha dat Albanië het enige echte communistische land ter wereld is. Zijn nieuwe motto is: ‘vertrouwen op eigen kracht’.

Hoewel de cijfers en feiten die in deze periode naar buiten kwamen niet betrouwbaar zijn, moet gezegd worden dat er sprake was van enige vooruitgang. Het analfabetisme nam drastisch af, vrouwen werden formeel gelijkgesteld aan mannen en de levensverwachting,

ging dankzij gratis gezondheidszorg, snel omhoog. De industrie groeit ook en het hele land werd aangesloten op het elektriciteitsnetwerk (Puto et al., 1981).

Aan de andere kant wordt de bewolking enorm beperkt in zijn individuele vrijheid. Alles wordt gecensureerd en contact met de buitenwereld is verboden. Er is geen persvrijheid, geen vrijheid van meningsuiting, geen vrij ondernemerschap en niemand mag een reisdocument hebben. Vaak verdwijnen mensen op basis van valse beschuldigingen achter de tralies en hun familieleden naar werkkampen. Religie wordt verbannen en de regering in Albanië is er trots op dat Albanië ‘het enige atheïstische land ter wereld’ is (Vickers et al., 1997).

Het einde van de Koude Oorlog brengt verandering in Albanië. Na een volksoorlog, komt het communistische regime ten val. Het standbeeld van Hoxha, in het centrum van Tirana, wordt door een woede menigte omvergegooid en door de straten van de hoofdstad geslingerd. Er komt een ‘regering van nationale redding’ en vervolgens, voor het eerst in 45 jaar, worden democratische verkiezingen gehouden (Murzaku, 2003; King, 2003).

Vervolgens komt er een nieuwe democratische regering aan de macht die alle politieke gevangenen vrijlaat, de economie liberaliseert, het vrije ondernemerschap aanmoedigt en buitenlandse investeerders uitnodigt. Er komt vrijheid van pers en godsdienst, zowel de moslims als de katholieken en Griekse orthodoxen kunnen weer vrijelijk hun geloof belijden. De landsgrenzen worden opengesteld en iedereen mag gaan en staan waar die wil. Maar de sporen van het communisme zijn diep en niet zomaar uit te wissen. De overgang duurt lang en het proces van democratisering verloopt moeizaam. Er komt steun vanuit het buitenland maar ondanks de vele hulp is Albanië nog steeds één van de armste landen van Europa.

Bron: migrantsatsea.wordpress.com

Op de foto: Durrës, Albanië, maart 1992. Albanese vluchtelingen hebben de haven van Durrës bestormd en willen met een geëkaapt vrachtschip de Adriatische zee oversteken en de kust van Italië bereiken.

Sinds de val van de dictatuur in 1991, is het aantal geregistreerde Albanese vluchtelingen en migranten de 700.000 gepasseerd (INSTAT 2002: 19; INSTAT 2004: 35_/6; King 2005: 138_/40). Dit is een significant aantal voor een land van drie miljoen inwoners. In eerste instantie kwamen de Albanese vluchtelingen aan in het naburige Italië en Griekenland, en later ook als migranten (Carleto et al., 2006). In de jaren erna werden ook andere Westerse landen aangedaan. Eenmaal daar, werden hun vluchtmotieven snel tot economische motieven gereduceerd, maar ondanks discriminatie op verschillende niveaus en negatieve stigmatisering, zijn de Albanese vluchtelingen en migranten goed geïntegreerd in landen zoals Italië en Griekenland, stellen verschillende onderzoekers (Bonifazi & Sabatino 2003: 992; King, 2004). Volgens Schwandner-Sievers (2003), die onderzoek deed naar de integratie van Albanese migranten, gaan zij heel instrumentalistisch om met hun identiteit. Enerzijds is men trots op zijn land, en mag daarover ook niets negatiefs gezegd worden en anderzijds doet men er alles aan om zijn afkomst te verbergen, ze veranderen hun namen, passen hun uiterlijk aan aan de westerse maatstaven en vaak spreken ze hun taal niet in het openbaar (Schwandner-Sievers, 2003).

1.2 Onderzoeksgroep

De onderzoeksgroep bestaat uit Albanese migranten, gevlucht tussen 1991 en 1998, behorend tot de eerste lichting vluchtelingen uit Albanië en woonachtig in Canada en Nederland. De duur van het verblijf in Canada of Nederland is van belang, om aldaar hun identiteit vorm te kunnen geven. De respondenten zijn allen tussen de 25 en 49 jaar en ik ben met hen in contact gekomen via mijn eigen netwerk. Ik heb met velen van hun contact gehad en uiteindelijk 23 migranten geïnterviewd, waarvan 12 in Canada en 11 in Nederland. De respondenten wiens levensverhalen ik voor deze scriptie heb gebruikt, hebben allemaal hoger onderwijs genoten. Niet iedereen wordt expliciet genoemd, daar waar veel overeenkomsten waren, heb ik de quotes die het treffendst waren gebruikt. Om de privacy van deze mensen te waarborgen zijn de namen gebruikt in deze scriptie gefingeerd. Wel is hun beroep en leeftijd correct weergegeven.

1.3 Methodologie

Voor mijn onderzoek heb ik in een periode van vier maanden veldwerk gedaan, eerst in Edmonton, Canada en daarna in Amsterdam, Nederland. Beide steden hebben ongeveer 800.000 inwoners. Er wonen ongeveer 1600 Albanese in de omgeving van Edmonton en evenveel in de omgeving van Amsterdam. Nederland en Canada worden beiden gekenmerkt door culturele diversiteit en gelden als migratielanden. Ten opzichte van Canada, geldt Nederland als een nieuw migratieland, pas in de jaren tachtig werd namelijk duidelijk dat de gastarbeiders niet zouden keren naar hun thuisland. Overigens geldt voor beide landen dat er meer dan honderd verschillende culturen naast elkaar leven.

Ik koos voor Amsterdam op basis van het multiculturele karakter van de stad, de omvang van de Albanese gemeenschap daar en het aantal persoonlijke contacten binnen de gemeenschap. Mijn keuze voor Canada werd ingegeven door het bijzondere multiculturele karakter van het land. De keuze voor Edmonton kent dezelfde redenen als Amsterdam. Wat betreft mijn onderzoeksperiode, kijk ik terug op een moeilijke start en een inspirerende voortzetting van het veldwerk.

De beginperiode in Edmonton viel me zwaar, ondanks de vele voorbereidingen die ik getroffen had. Edmonton is een grote industriële stad, waar het werk voor alles gaat. De stad is zeer uitgestrekt en te voet kun je nergens heen, eigen vervoer is hier de norm. En alsof dit niet voldoende uitdaging bood, was de stad gedurende de periode dat ik er was, bedolven onder een dikke laag sneeuw, op sommige plaatsen tot een halve meter hoog, die als gevolg van de langdurige vrieskou de vorm van een ijsdeken had aangenomen. Hoewel de stad relatief jong is, maakt deze een uitgeleefde indruk. Het is een plaats waar je je snel geïsoleerd voelt. Dat neemt niet weg dat het leven hier gewoon en in een normaal ritme doorgaat, alleen gebeurde dit vooral binnen, en dus buiten mijn zicht en bereik. Deze onzichtbaarheid en onbereikbaarheid heb ik ervaren als een blokkade, als een muur tussen mij en de stad.

In eerste instantie was het plan om alvorens de gesprekken met de leden van de Albanese gemeenschap in Edmonton, eerst zelf een beeld te krijgen van de context waarin deze mensen leven. Met de context bedoel ik vooral de normen, waarden, wetten, ideeën en attitudes die daar heersen met betrekking tot nationale identiteit en culturele diversiteit. Dat wilde ik doen door zo veel mogelijk in contact te komen met de omgeving, middels observatie van en participatie in het dagelijks leven. Helaas, ben ik de eerste week niet verder gekomen dan rondlopen in enorme 'malls' en theepauzes houden in het gezelschap van de plaatselijke krant, waar, anders dan ik had verwacht, niet veel over culturele diversiteit,

sociale cohesie en identiteit te lezen viel. Al met al, een weinig makkelijke start van het onderzoek voor iemand die in korte tijd de context van haar onderzoek wil begrijpen en beschrijven. Het zorgde voor twijfels over mijn onderzoek en dwong mij tot een andere aanpak, zowel qua vorm als inhoud. Ik nam afscheid van mijn romantische idee van spontane acties, zelf ontdekken, aftasten etcetera. Ik moest het vooral hebben van bestaande relaties, individuele gesprekken en hopelijk via hen in contact komen met de omgeving en die leren kennen.

Een objectieve kijk vraagt om een reflexieve houding. Vrij snel werd mij duidelijk dat ik bepaalde verwachtingen had over de kwestie identiteit en diversiteit, waarschijnlijk ontstaan als gevolg van het debat in Nederland. Het feit dat ik me hier bewust van werd hielp om vervolgens met een vrijere blik naar de situatie te kijken. Met deze nieuwe focus heb ik me gericht op het leggen van contacten. Areta, een relatie uit mijn verleden en woonachtig in Edmonton, had aangegeven veel Albanezen te hebben bijgestaan tijdens hun naturalisatieverzoeken. Via haar heb ik de eerste contacten gemaakt. Verder heeft de vereniging van Albanezen in Edmonton en de weekendschool voor de Albanese taal mij verder geholpen. Vervolgens ben ik via de sneeuwbal methode aan voldoende contacten gekomen. Er waren ook een aantal activiteiten waarbij observatie mogelijk was. Zo ben ik samen met Areta, haar zus en een aantal bekenden van hun een aantal keren naar ijshockeywedstrijden gegaan, iets dat ze samen vaak deden. Daar zag ik met verbazing hoe mijn informanten de Albanese shawl of vlag droegen, ongeacht wie er speelden, maar tegelijkertijd uit volle borst het Canadese volkslied zongen.

De data werd voornamelijk verzameld middels informele gesprekken, ongestructureerde interviews en in sommige gevallen ook semigestructureerde en gestructureerde interviews. Ook observatie en waar mogelijk, participatie, leverde waardevolle informatie op. Essentieel om te melden is dat de informanten graag over hun Albanië-Canada ervaringen wilden vertellen en die met mij wilden delen, sterker nog, het was een zeer geliefd onderwerp waar mensen vaak zelf over begonnen, en waarbij ik alleen maar goed hoefde te luisteren.

Wat betreft de voortzetting van mijn onderzoek in Nederland, deden moeilijkheden zich hier op een ander vlak voor. Het was niet zozeer het vinden van informanten en toegang krijgen tot de onderzoekspopulatie, aangezien ik over een eigen netwerk van contacten beschik en een aantal mensen al hadden aangegeven mee te willen werken aan mijn onderzoek. Het was met name de terughoudendheid van de informanten over het onderwerp van mijn onderzoek. Ze waren minder open en toegankelijk over hun persoonlijke leven en

ervaringen in Nederland en vonden het minder prettig om daarover te praten. In gesprek gaan over hun positie in de samenleving werd liever vermeden omdat dit een bepaalde onzekerheid teweegbracht. Desondanks is het gelukt om voldoende diepgaande gesprekken te voeren en interviews te houden waaruit voldoende relevante informatie voor mijn onderzoek is gekomen.

Tot slot nog iets over mijn positie in dit onderzoek. Het onderwerp van dit onderzoek is voor mij niet nieuw, ik ben zelf afkomstig uit Albanië en net zoals vele van mij informanten, ben ik door de omstandigheden in het land, ook gevlucht. Eerst heb ik een tijd in Frankrijk gewoond en vervolgens in Nederland. In mijn rol als onderzoeker, ben ik me terdege bewust geweest van mijn persoonlijke betrokkenheid bij het onderwerp. Dit was niet altijd even makkelijk, soms voelde het alsof hun strijd ook mijn strijd was, de mate van herkenning was groot. Aan de andere kant heeft juist dit gegeven geholpen om hun verhaal op de beste manier te begrijpen en te beschrijven. Het feit dat ik hun achtergrond deel, plaatst mij enigszins in een unieke positie in termen van de zogenaamde *self/other* onderzoekspositie. Hierdoor ben ik me voortdurend bewust gebleven van het belang van zelfreflectie, ten einde de informatie zo objectief mogelijk op papier te zetten.

1.4 Opbouw van de scriptie

Deze scriptie bestaat uit zes hoofdstukken. Het eerste hoofdstuk geeft in het kort informatie over de geschiedenis van Albanië, en vervolgens wordt de onderzoeksgroep en de methodologie geïntroduceerd. Hoofdstuk twee gaat in op het concept identiteit, het centrale begrip van deze studie. De contextuele en meervoudige aspecten van identiteit komen aan de orde. Verder wordt er een onderscheid gemaakt tussen functionele, normatieve en emotionele identificatie. Het derde hoofdstuk focust op de huidige situatie van migranten in Nederland en Canada en bevat empirische data uit het veldwerk in beide landen. De ervaringen van de migranten komen hier uitgebreid aan bod. Dit hoofdstuk sluit af met een vergelijking en analyse op basis van het begrip identiteit. In het vierde hoofdstuk staat de benadering van diversiteit in beide samenlevingen centraal. De analyse van de context wordt gemaakt aan de hand van twee begrippen: multiculturalisme en nationale identiteit. Dit hoofdstuk sluit af met een contextuele vergelijking tussen beide landen. Hoofdstuk vijf staat in het teken van het thuisgevoel bij migranten en koppelt hierbij terug aan de empirie. De analyse wordt uitgevoerd aan de hand van de begrippen ‘*authochtony*’ en ‘*home en belonging*’. Op basis van de verhalen van de migranten wordt een vergelijking gemaakt tussen het thuisgevoel bij

migranten in Nederland en in Canada. In hoofdstuk zes staat culturele hybriditeit centraal. Tot slot volgt de conclusie waar ook antwoord wordt gegeven op de centrale vraag.

2. Identiteit

'Here, we are proud Albanians and while out of the country, we are proud Canadians'
Areta, juriste, gespecialiseerd in emigratiewetgeving

Deze uitspraak van Areta geeft de kern aan van mijn benadering van identiteit, als een processueel, meervoudig en veranderlijk begrip. Onderzoek doen naar de positie van migranten in een westerse samenleving betekent vaak onderzoek doen naar hun strijd voor erkenning en identiteitsvorming. De kern in het identiteitsdebat wordt gegeven door de tegenstelling tussen de enerzijds essentialistische benadering van identiteit en anderzijds de constructionistische benadering. Een essentialistische benadering houdt in dat identiteit iets is dat je hebt en houdt en voortkomt uit een essentialistische benadering van cultuur. De constructionistische benadering ziet identiteit als iets dat geconstrueerd wordt, betrekkelijk is en voortdurend verandert. De eerste empirische definities van identiteit worden gevonden in de psychologie en het psychologisch onderzoek (Erikson, 1968). Goffman (1959) zette een belangrijke stap en zag identiteit voort het eerst als een rol. Zijn stelling was dat identiteit ontstaat in interactie met anderen en binnen de context van de sociale leefwereld (Goffman, 1959). Vervolgens plaatste Barth (1969) identiteit binnen de bredere sociale, historische en vooral culturele context en stelde identiteit als een culturele constructie en een cultureel proces (Barth, 1969). Antropologisch onderzoek naar culturele identiteit bracht een verdere fragmentatie tussen identiteit en het 'zelf' (Hall, 1990; Giddens, 1991; Baumann, 1996).

2.1 Identiteit is meervoudig

Het postmodernisme heeft dit idee van een gefragmenteerde identiteit en 'zelf' verder aangescherpt en stelt dat identiteit meervoudig en processueel is en voortdurend wordt gereconstrueerd (Giddens, 1991; Appadurai, 1986; Baumann, 1996). Meervoudig houdt in dat deelidentiteiten elkaar niet hoeven uit te sluiten maar elkaar kunnen versterken en afhankelijk van de context meer op de voorgrond of op de achtergrond kunnen treden. Identiteit is volgens hen een dynamisch proces omdat mensen zich op meerdere vlakken verbonden voelen en de mate van verbinding tevens kan verschillen met de tijd (Giddens, 1991; Appadurai, 1986; Baumann, 1996).

Identiteit draait zowel om insluiting als uitsluiting, om het onderscheidende en het gemeenschappelijke. Het zijn twee kanten van dezelfde medaille en het is afhankelijk van het perspectief welke kant op de voorgrond staat. Identiteiten worden voortdurend en afhankelijk van de omstandigheden opnieuw ingevuld, geïnterpreteerd en aangepast. Dat wil echter niet zeggen dat er geen constante kan zijn of dat alles even gemakkelijk en snel verandert. Er is ook ruimte voor continuïteit en stabiliteit. De aandacht voor het situationele en het veranderlijke mag niet ten koste gaan van het permanente en kenmerkende.

2.2 Identiteit is contextueel

Hoewel binnen de sociale wetenschappen een consensus lijkt te heersen ten aanzien van identiteit als een veranderlijk proces, is niet iedereen het hiermee eens. De antropoloog Baumann (1999) verwerpt deze gangbare constructionistische benadering en stelt dat er zowel essentialistische als constructionistische vertogen over identiteit naast elkaar bestaan (Baumann, 1999). Ghorashi (2002) bespreekt de rol van het verleden in de maakbaarheid van identiteit en verwijst naar Bourdieu's termen *habitus* en *embodied history*. Ze stelt dat 'embodied history' in de vorm van *habitus* het proces van identiteitsvorming een zekere mate van continuïteit geeft (Ghorashi, 2002: 23). 'The habitus – embodied history, internalize as a second nature and so forgotten as history- is the active presence of the whole past of which it is the product' (Bourdieu, 1990: 56).

Ook Jenkins (2004) nuanceert de maakbaarheid van identiteit en stelt dat identiteitsconstructie bestaat uit een primaire en secundaire identiteit (Jenkins, 2004). Hij stelt dat primaire identificatie in het vroege leven tot stand komt en als een *footprint* dient voor verdere identiteitsvorming. Hij noemt sekse, etniciteit en verwantschap als voorbeelden van primaire identificatie. Secundaire identificatie, stelt hij, komt tot stand na de primaire identificatie en heeft ruimte voor verandering. Hij noemt beroepsidentiteit als voorbeeld van secundaire identificatie, maar ook het land waar men verkiest te gaan wonen schaaft hij onder secundaire identificatie. De primaire identificatie is niet makkelijk te veranderen, de *footprints* kunnen niet zomaar gewist worden. Daarom zijn niet alle identiteiten even gemakkelijk te veranderen, hoewel aanpassing en verandering fundamenteel zijn in de constructionistische benadering van identiteit (Jenkins, 2004).

De Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) borduurt voort op het idee van Jenkins en stelt dat mensen niet alleen zelf hun *footprints* niet zomaar kunnen wissen, maar belangrijker nog, dat anderen hier ook invloed op hebben door de *footprints* te

bevestigen dan wel te reproduceren (2007). Bovendien hebben de *footprints*, in het geval dat die miskend worden door anderen, de neiging om in belang te groeien en op de voorgrond te treden. Dit, stelt de WRR, is het geval bij vluchtelingen of migranten wanneer van hen geëist wordt om te assimileren. Op een dergelijke eis reageren migranten door zich meer aan hun *footprints* vast te houden (WRR, 2007: 46).

2.3 Functionele, normatieve en emotionele identificatie

De WRR (2007) maakt onderscheid tussen drie vormen van identificatie: functionele; normatieve en emotionele identificatie (WRR, 2007: 56). Bij functionele identificatie gaat het om verbondenheid bij het realiseren van een bepaald doel. De identificatie is functioneel omdat deze bepaalde functies vervult in het dagelijkse leven van mensen, zo kan functionele identificatie tot stand komen op de werkvloer, school, sportclub, wijk, etc. Bij deze vorm van identificatie is er sprake van een mate van reciprociteit, mensen hebben elkaar nodig om iets te realiseren. Typerend voor functionele identificatie is dat er een vorm van decategorisering aan vooraf gaat: bestaande groepgrenzen worden als het ware opgeheven ten gunste van een breder *wij*, dat meerdere groepen kan insluiten. Zo zijn schoolkinderen uit verschillende etnische of sociaaleconomische achtergronden, opeens leerling van een bepaalde school die samen leren, sporten en entertainen. Functionele identificatie kan leiden tot minder vooroordelen en meer tolerantie (WRR, 2007: 57).

Bij normatieve identificatie gaat het om verbondenheid op basis van gedeelde normen, maar ook om codes of tradities die bepalen wie er wel en wie er niet bijhoort. Normatieve identificatie zorgt voor een oriëntatiesysteem en een referentiekader die houvast geven in het dagelijks leven van de mensen. Hierbij is van belang om te melden dat normatieve identificatie niet alleen tot stand komt wanneer de normen worden gedeeld maar ook wanneer de normen ter discussie worden gesteld (WRR, 2007: 156). De opvattingen en normen over seksualiteit kunnen bij Nederlandse vrouwen anders liggen dan bij bijvoorbeeld Marokkaanse vrouwen.

Emotionele identificatie heeft betrekking op verbondenheid in emotionele zin, het gaat om loyaliteit aan een emotionele verbondenheid met de groep of gemeenschap. Zo kan men zich emotioneel verbonden voelen met het nationale elftal, maar ook met het vaderland of de familie (WRR, 2007: 60).

Functionele, normatieve en emotionele identificatie zijn drie verschillende dimensies in identificatieprocessen en de vraag is hoe deze zich tot elkaar verhouden. Wat komt eerst, de functionele of emotionele identificatie? Functionele identificatie kan voor migranten een voorwaarde zijn voor emotionele identificatie met het land waar ze zijn gaan wonen. Echter hoeft dit niet altijd het geval te zijn, men kan Nederlander zijn in de normatieve en formele zin zonder enige vorm van verbondenheid in de zin van *belonging*. Ook kunnen vluchtelingen bijvoorbeeld enorme heimwee naar hun land van herkomst hebben. Deze dimensies van identificatie spelen een belangrijk rol in de definiëring van nationale identiteit.

2.4 Identiteit en identificeerders

Identiteit is niet alleen wat mensen zelf doen, maar ook wat de sociale context met hen doet. Giddens stelt: *'self' and 'society' are interrelated* (1991: 32), dus identificatie ontstaat in de context van deze interactie. Men wil zichzelf zijn, evenals lid van de gemeenschap. In relatie tot vluchtelingen of migranten kan het zo zijn dat ze zichzelf wel als lid zien van de gemeenschap maar dat de gemeenschap dat anders ziet. Het kan zo zijn dat op basis van wetten of gedeelde normen, mensen worden uitgesloten. In die zin fungeren wetten, normen of ideologieën als in- en uitsluitingmechanismen en treden groepen, instituties maar ook discoursen of bepaalde waarden op als identificatie agenten. Zo stelt Verkuyten (2004; 2005) dat groepsbindingen kunnen worden beïnvloed door discoursen die het belang en de waarde van culturele groepsverschillen benadrukken of juist ter discussie stellen (Verkuyten en Brug 2004; Verkuyten 2005). Deze identificatie agenten worden door de WRR identificeerders genoemd (WRR, 2007: 55).

In het bepalen van de spelregels van wie waarbij hoort speelt macht een belangrijke rol. Volgens Bourdieu (1990) gaat het hier om de macht om te categoriseren en identificeren, tevens articulatiemacht genoemd. Dit kan op verschillende gronden zijn zoals religie, etniciteit, nationaliteit, klasse, *gender* etc. Aangezien veel van de regels rondom deze zaken in handen zijn van de overheid kan gesteld worden dat de overheid articulatiemacht bezit en daardoor een belangrijk *identificeerder* is. In de eerste plaats is het de overheid die bepaalt of iemand er formeel wel of niet bijhoort. In relatie tot vluchtelingen is de naturalisatiewetgeving hier een voorbeeld van. Maar de macht van de overheid als *identificeerder* reikt verder, zij heeft immers de mogelijkheid om juridische normen vast te leggen en grenzen af te dwingen (WRR, 2007: 55).

Ook de meningen en opvattingen van de meerderheid in de samenleving hebben articulatiemacht. Deze opvattingen kunnen de toon bepalen van het politieke en publieke debat en geen ruimte laten voor andere inzichten. De WRR stelt dat bij articulatiemacht het niet alleen gaat om het vermogen van het opstellen van de spelregels maar ook om toegang tot de arena waar deze spelregels tot stand komen.

3. Ervaringen van migranten hier en nu

In dit hoofdstuk staan de dagelijkse ervaringen van de Albanese migranten in Canada en Nederland centraal. Eerst worden ervaringen in Canada besproken, daarna die in Nederland en vervolgens wordt een vergelijkende analyse gemaakt aan de hand van verschillende aspecten van het begrip identiteit, zoals in het vorige hoofdstuk besproken.

3.1 Ervaringen uit Canada

'Happy Birthday Canada! The best stepmom I could have asked for!'

Bovenstaande quote had Lola, die sinds 1996 in Canada woont, als status op haar *Facebook* geplaatst. Toen ik het las, moest ik denken aan een vergelijkbare uitspraak van haar in het begin van mijn veldwerk in Edmonton. Ze zei toen: *'...Canada is a country to love...'* en dat maakte gelijk indruk op mij. Het was die dag familiedag in de provincie Alberta, een feest in het leven geroepen door de burgemeester om stil te staan bij het belang van de familiebanden. Lola had ter gelegenheid hiervan haar zus uitgenodigd, als enige familie in Canada, en vrienden, allemaal Albanese. Ik mocht er ook bij zijn en deze bijeenkomst werd gelijk mijn eerste oefening in participerende observatie. Ik had in mijn notitieboekje die avond geschreven: *'Iedereen is goed op de hoogte van de ontwikkelingen in Albanië en tegelijkertijd heel betrokken en actief in het dagelijkse leven in Canada'*. Op basis van de eerste gesprekken met verschillende mensen hier, kwam er een duidelijk positief beeld naar voren met betrekking tot hun bestaan en ervaringen in Canada. De eerste periode wordt als zwaar ervaren, er bestaat geen twijfel over dat men hier, vooral in de beginfase, alles moet geven, maar daartegenover staat dat je hier later de vruchten van kan plukken.

Ana vertelt het volgende:

De eerste jaren waren moeilijk omdat eerst het diploma van mijn partner, voor het uitoefenen van zijn beroep, nog niet was erkend. Ik volgde tegelijkertijd een opleiding en we hadden twee tienerdochters. We waren Albanië ontvlucht en we misten Albanië en onze familie, maar we waren zo gefocust op het opbouwen van een nieuw leven hier dat ik niet eens tijd had

om over Albanië en het verleden na te denken. Vanaf het moment dat het diploma van mijn man werd erkend kon hij vrij snel een eigen praktijk beginnen, en ik hielp daarbij. We hebben daarna heel snel een huis gekocht en door ons werk maakten we veel contacten en vrienden. We zijn nu succesvolle ondernemers en onze beide dochters studeren. Ik voel me hier in het dagelijks leven absoluut niet als een vreemde, dat kan ook niet. Edmonton telde toen we hier aankwamen ongeveer een half miljoen inwoners. Nu twintig jaar later, zijn dit er meer dan een miljoen geworden, dus de helft van de inwoners zijn hier na ons gekomen... Inmiddels is de situatie in Albanië ook veranderd. Een aantal jaar geleden hebben we daar een appartement gekocht, in mijn geboorteplaats, aan de kust. Daar gaan we ieder jaar tijdens de zomervakantie heen... We vinden het leuk daar, maar op een gegeven moment zeg ik: het is tijd om naar huis (Canada) te gaan.

Functionele identificatie verloopt goed in Canada, vooral via het werk. Mijn informanten geven aan op hun niveau te werken en goed te verdienen. Anila is hypotheekadviseur bij TD bank en beschrijft haar ervaringen in Canada als volgt:

Canada and Edmonton have been very good to me. However I may prefer a different lifestyle more, I realize that I would nowhere get the chances and possibilities for a career and a living that I have got here. Here is the place where I feel most at ease... however my engagement ceremony will take place coming summer in Albania, though...

Een belangrijk gegeven is het feit dat bijna iedereen die ik hier heb gesproken, werkt op zijn of haar niveau; van advocaat tot hypotheekadviseur, tot medewerker personeelszaken van een bank, overheidsfunctionaris, fysiotherapeut met eigen praktijk, restauranthouder, tandartsassistente, leerkracht en vooral veel kleine ondernemers. Dit is een goed teken wat betreft de functionele identificatie. De kansen en mogelijkheden die migranten krijgen om zich hier te vestigen en hun talenten verder te ontplooiën scheppen namelijk een gezonde en legitieme band met het land zelf. Dit blijkt ook uit het verhaal van Mira, ze woont sinds 2001 in Canada en werkt als tandartsassistente:

If you go somewhere and get the hospitality, the least you can do is try to reciprocate it...the longer the people stay, the better they connect to Canada. It took me years to settle, but now I see myself more as Canadian than Albanian...It is mandatory that you have to commit ties with Canada. You can lose your residential permission if you don't do so in Canada. Canada has to become your home.

Bij functionele identificatie gaat het om verbondenheid bij het realiseren van een bepaald doel en de nationale identificatie hier is functioneel omdat deze bepaalde functies vervult in het dagelijkse leven van mensen.

3.2 Ervaringen uit Nederland

Het doel van mijn onderzoek is om de ervaringen van de Albanese migranten in Canada te vergelijken met de ervaringen van Albanese migranten in Nederland. Op basis van de gevoerde gesprekken zijn er duidelijk overeenkomsten tussen de twee, met name in de beginfase. De informanten in Nederland geven aan in het begin alles te hebben gegeven om hier een nieuw leven op te bouwen, de taal te leren, werk te zoeken en een positieve houding over Nederland en Nederlanders aan te nemen. Ze geven aan in de beginfase zich vol enthousiasme en energie te hebben ingezet om boven de stigma's van migrant, vreemdeling, allochtoon, etc. uit te groeien. Maar helaas is dat voor de meerderheid niet gelukt. Ze vertellen zich na ruim vijftien jaar in Nederland nog steeds als de vreemdeling, of een *ander*, te voelen en te worden gezien.

Mirela, 44 jaar, werkzaam in de kinderopvang, en sinds 1997 woonachtig in Nederland zegt:

Ik wil me heel graag Nederlander noemen, maar als ik dat doe, dan ben ik de enige die dat gelooft, voor de omgeving blijf ik een vreemde, de allochtoon. Er gaat geen dag voorbij zonder dat ik ergens wordt gevraagd waar ik vandaan kom. En dan volgen reacties, zoals, 'Albanië, volgens mij een heel arm land', 'Zijn er nog steeds problemen daar?', 'Blijf je hier of ga je terug?' of 'Waarom ben je hier gekomen?' Keer op keer moet ik mijn levensverhaal vertellen, in het begin deed ik dat vol passie en dacht dat ik

een en ander moest uitleggen en de mensen van informatie moest voorzien, zodat ze de situatie en mij beter zouden begrijpen. Tegenwoordig doe ik dat niet meer, het is heel vermoeiend. Het heeft ook geen zin, op een of andere manier staat in hun hoofd vast, dat allochtoon zijn, gelijk minderwaardig betekent. Ik begrijp niet waar dat vandaankomt en ik verbaas me iedere keer weer als ik dat ervaar. Ik heb niet het gevoel dat het minder wordt. Vooral in het eerste contact is het heel erg. Al heb ik een universitaire opleiding gevolgd in mijn land, zodra ik mijn mond open doe en er een accent te horen is, dan ben ik gelijk de niets wetende allochtoon en wordt ook zo behandeld. Tegenwoordig ben ik heel kortaf geworden, als iemand mij vraagt, waar kom je vandaan, ik antwoord Amsterdam en kijk de andere kant op.

Dit is problematisch, omdat de motivatie en positieve inzet van het begin, plaats heeft gemaakt voor teleurstelling, onbegrip en frustratie. Bovendien geven Albanese migranten in Nederland aan onder hun niveau te werken en maken ze zorgen over hun toekomst. In tegenstelling tot de Albanese migranten in Edmonton, die graag over hun levens vertellen, zijn de Albanese in Nederland hierover wat meer terughoudend, het onderwerp wordt als pijnlijk ervaren en daardoor ook vermeden. In de gesprekken komt herhaaldelijk naar voren dat migranten in Nederland steeds gezien worden als de *ander* en dat zorgt voor frustratie en onbegrip.

3.3 Vergelijking en analyse

Bij de Albanese migranten in Canada is er sprake van een goed verloop van zowel functionele, normatieve als emotionele identificatie. Normatieve identificatie vormt echter geen echt issue in Canada. Er is hier geen discussie over het aanpassen van normen en waarden, integendeel de Albanese migranten passen zich gemakkelijk aan aan de heersende normen.

Functionele identificatie lijkt de eerste stap naar het proces van emotionele identificatie. De mensen gaan hier heel ontspannen met hun nationale identiteit om. Nationale identiteit vormt geen issue, in de zin van ‘*othering*’ of in- en uitsluiting, integendeel, meervoudige identificatie is hier een vanzelfsprekendheid in het dagelijks leven. De

migranten geven aan geen hiërarchie op basis van afkomst of nationale identiteit te ervaren. Wanneer sprake is van een gecombineerde verbondenheid, waarbij identiteiten naast elkaar bestaan, zonder dat de ene de ander domineert, dan is dat de kern van meervoudige identificatie. En juist in dit geval, het erkennen van meervoudigheid van identiteit, versterkt de banden met zowel Canada als Albanië. De trots van informanten wanneer ze zeggen ik ben een ‘Albanian-Canadian’ zijn hier een uiting van. Een goed verlopende functionele en normatieve identificatie lijkt de emotionele identificatie te bevorderen. Vaak lijkt dit zelfs een voorwaarde te zijn.

Functionele identificatie verloopt minder goed bij de Albanese migranten in Nederland. De meeste informanten geven aan onder hun niveau te werken. Ook over hun sociale contacten zijn ze niet tevreden. Met betrekking tot de normatieve identificatie, geven ze aan geen problemen te ondervinden met aanpassen aan de norm. Dit is een belangrijk gegeven, want als normatieve identificatie niet lukt en terugtrekking als gevolg heeft, dan is functionele en emotionele identificatie vrijwel onmogelijk. Aan de andere kant leidt gelukte normatieve identificatie niet automatisch tot functionele identificatie en ook niet tot emotionele identificatie. Hoewel de normatieve identificatie voor de Albanese migranten in Nederland geen issue is, blijkt functionele identificatie toch vaak een probleem te vormen. Mogelijkheden daartoe worden geblokkeerd. Stille discriminatie kan er bijvoorbeeld voor zorgen dat sommige mensen niet verder kunnen komen in hun carrière. In dat geval is het niet directe discriminatie, maar meer uitsluiting als gevolg van het niet beheersen van een bepaalde soort *skills*, de zogenaamde *soft skills*. Dit zijn volgens Bourdieu specifieke, deels onbewuste spelregels, die vaak in cultuur ingebed zijn (Bourdieu, 1977). Soft skills zijn voor migranten heel moeilijk eigen te maken en dit leidt tot een subtiel uitsluitingsmechanisme en een gebrek aan emotionele identificatie.

Bovendien wordt in Nederland de emotionele identificatie ook van buitenaf beïnvloed. Zo, is het gevaar niet alleen dat migranten de banen inpikken maar bovendien dat ze met hun normen en waarden de Nederlandse identiteit en cultuur bedreigen. Hierdoor ontstaat een weerstand tegen hun cultuur en zodoende ook tegen hun identiteit.

4. Twee contexten: benadering van diversiteit in Canada en Nederland

Migratie en toenemende mobiliteit hebben wereldwijd geleid tot meer diversiteit. Nederland en Canada zijn beide migratielanden, gekenmerkt door culturele diversiteit. In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de benadering van diversiteit in beide landen, op basis van de begrippen, multiculturalisme en nationale identiteit.

4.1 Multiculturalisme

Het eens zo gevierde multiculturalisme ligt momenteel onder vuur in Nederland. De critici houden multiculturalisme verantwoordelijk voor polarisering en gettovorming in de samenleving. Ze stellen dat multiculturalisme een essentialistische benadering van cultuur en cultuurreïficatie ten grondslag heeft. Cultuur wordt in dit geval gezien als iets dat vaststaat en door hier de nadruk op te leggen, worden de scheidslijnen tussen culturen alleen maar versterkt. Dit leidt eerder tot segregatie dan tot integratie van culturen. Volgens Bissoondath (1994) en Gwyn (1995) zijn polarisatie en gettovorming niet bijwerkingen van het multiculturalisme, maar zelfs een doel van multiculturalisme op zich (Bissoondath, 1994; Gwyn, 1995 in Kymlicka, 1998: 16). Ze redeneren hierbij vanuit het perspectief van de natiestaat en zien nationale identiteit als een instrument om eenheid te bereiken. Dit is in essentie reeds problematisch aangezien nationale identiteit op zichzelf een diffuus begrip is (Eriksen, 2010; Modood, 2007).

De voorstanders van multiculturalisme, zien multiculturalisme in het licht van institutionalisering van diversiteit en erkenning. Multiculturalisme, stellen ze, is geen vervanging van neutraal burgerschap maar geeft burgerschap een extra dimensie (Kymlicka, 1995; Modood, 2007).

Voor zowel voor- als tegenstanders komt het multiculturalismevraagstuk op een identiteitsvraagstuk neer. De kern van het debat ligt in de tegenstelling tussen multiculturalisme enerzijds en het monoculturele perspectief op de natiestaat anderzijds (Baumann, 1999; Eriksen, 2010: 146). Het komt erop neer dat particularistische aanspraken zoals groepsidentificaties op basis van cultuur, of religie of etniciteit zich moeizaam verhouden tot universalistische aanspraken zoals het algemene burgerschapsideaal op basis van een overkoepelende nationale identiteit. Afhankelijk van de criteria die worden gehanteerd voor de definitie van de nationale identiteit kan dit tot allerlei spanningen in de

samenleving leiden, met name in de vorm van tegenstelling tussen *wij* en *zij*, vermeende gevestigden en nieuwkomers. In dit proces wordt *wie wij waren* vaak synoniem aan *wie wij willen zijn*. Dit leidt vervolgens tot nationalisme en een hernieuwde zoektocht naar een monoculturele nationale identiteit (Eriksen, 2010; Modood, 2007). Uiteraard verschilt dit per samenleving.

4.2 Nationale identiteit

Verschillende auteurs hebben geprobeerd een definitie van nationale identiteit te geven, maar de conclusie luidt vaak dat een eenduidige definitie niet tot de mogelijkheden behoort. Ze stellen dat nationale identiteit een multidimensioneel verschijnsel is dat niet tot één dimensie kan worden gereduceerd (Smith 1991; Giddens 1991; Canovan 1998; Day & Thompson 2004; Pels 2005). Om nationale identiteit te definiëren, moet eerst een goede omschrijving kunnen worden gegeven van de natie. Hier begint tevens het probleem, hoe moet je een natie omschrijven?

Canovan (1998) en Smith(1991) geven zes verschillende opvattingen van nationale identiteit. Als eerste geven ze een territoriale opvatting, waarbij de inwoners en het land bij elkaar horen, het is meer dan land alleen, het gaat hier ook om generaties en tradities. Deze benadering komen we vooral tegen in reisboeken. Als tweede is er een etnische opvatting waarbij de nadruk ligt op de oorspronkelijke gemeenschap en cultuur, die losstaat van territorium. Nationale identiteit is dan onvervreemdbaar en staat los van de staat. Als derde is er een culturele opvatting van nationale identiteit. Hierbij gaat het om nationale identiteit gebaseerd op gedeelde normen, waarden, tradities etc. in de zin van ‘wie zijn wij en waar staan we voor’. Deze benadering maakt het heel moeilijk voor migranten om onderdeel te worden van de nationale identiteit. Een vierde is de statelijke benadering. Hierbij wordt naast de culturele ook naar de formele en rechtsstatelijke aspecten van nationale identiteit verwezen. Hiermee wordt de status van vreemdelingen gedefinieerd. Als vijfde geldt de modernistische opvatting, waarbij er vanuit wordt gegaan dat we leven in een gemeenschappelijke economie en dat natievorming van belang is voor de functionele behoefte van de economie (Smith, 1991; Gellner, 1983; Hobsbawn, 1990). Dit is interessant, omdat als gevolg van moderniseringsprocessen, oude structuren komen te vervallen en ontwortelde burgers houvast zoeken in de natie-staat. Op deze manier komt een nationale samenhang tot stand.

De zesde opvatting richt zich op het emotionele vlak en ziet nationale identiteit verbonden met gevoelens en beelden en symbolen van mensen en hun geconstrueerde identiteit. Hier ligt het idee van ‘imagined communities’ van Anderson aan ten grondslag (1995).

Zo bezien, kan nationale identiteit niet tot een dimensie gereduceerd worden. Nationale identiteit is een gelaagd begrip, complex en dynamisch en omvat meerdere loyaliteiten en identiteiten.

Huidige processen van globalisering, individualisering en migratie hebben begrippen als nationale identiteit zwaar onder druk gezet. Landsgrenzen veranderen van karakter, evenals bevolkingssamenstellingen, organisaties en bedrijven werken steeds internationaler, en hun werknemers ook. Daarom, stelt WRR (2007) is het te beperkt en te eenzijdig om nationale identiteit als een instrument tot sociale cohesie in te zetten, uitgaand van een bepaalde opvatting. Het gevaar is dan namelijk dat nationale identificatie meer als uitsluiting -dan insluitingmechanisme functioneert.

4.3 Canada’s context

‘Canada is a country where diversity is embraced, absolutely, with enthusiasm and passion. That’s a great cause’ - Teuta, medewerker voor een overheidsinstelling, en woonachtig in Canada sinds 1996.

Canada neemt per jaar ongeveer 200.000 vreemdelingen op, die in culturele zin niet hoeven te assimileren. Toch wordt het wenselijk geacht dat ze deel gaan uitmaken van de Canadese arbeidsmarkt. Het leren van Engels of Frans is daarom tegenwoordig wel vereist; overal in het land worden gratis cursussen aangeboden. Bovendien wordt nieuwkomers duidelijk gemaakt dat met Canadees zijn bepaalde waarden gepaard gaan, maar verder kunnen ze hun bestaan in Canada zelf inhoud geven.

Ben, 51 jaar, fysiotherapeut en in Canada sinds 1991, zegt: *‘Toen we hier kwamen in 1992, viel er behalve het leren van Engels of Frans voor ons weinig aan te passen.’*¹

Canadese nationale samenhang wordt dan ook gezocht in 's lands grootste gemene deler: diversiteit. In Canada zegeviert multiculturalisme en komt het erop neer dat Canada, als een mozaïek gezien kan worden, waar verschillende culturen naast elkaar bestaan en elkaar

¹ Interview met Ben werd afgenomen in het Albanees

aanvullen. Voormalig en populaire premier van Canada, Pierre Trudeau, verklaarde dat elke etnische groep, binnen het Canadese verband, het recht heeft zijn eigen cultuur en waarden te bewaren en verder te ontwikkelen.

Ana, schoonheidsspecialiste en moeder van twee dochters van 23 en 25 jaar beschrijft haar ervaring in Canada als volgt:

Here is my home, here is where my daughters feel good, here I feel secure, I have a life and a future,... but we do have to stand up for who we are, and we are Albanians, as they are Scottish... over there Italians...over there Chinese and so on...Canadian identity does not exist. We are all different. Canadian identity is diversity.

Gevraagd naar haar ervaring, meent Teuta, medewerker van een overheidsinstelling, getrouwd en in Canada sinds 1995, het volgende:

Canada is a country where diversity is embraced, absolutely, with enthusiasm and passion. That's a great cause. We came here as refugees, we carried a lot of problems with us, no money, no income, not speaking the language, you know. But we were eager to make something out of our lives. The Albanian community here, was a great support...and look at us now, we have a nice home, make good money and we travel each year and visit our families in Albania. We feel respected and have a great community here.

In tegenstelling tot Europa, ontvangt Canada nog steeds grote aantallen migranten die vervolgens relatief snel hun weg vinden in de samenleving. Canada is een klassiek migratieland dat model staat voor succesvol multiculturalisme. Het multiculturele karakter van Canada is nauw verbonden met de historie van het land. Al in de zeventiende eeuw, vanaf het allereerste moment dat Europeanen het huidige Canada bereikten, werd er gestreden tussen verschillende bevolkingsgroepen. Vooral de Britten en de Fransen lagen elkaar in de weg bij het claimen van gebieden. De inheemse bewoners van Canada vormden hier een bijkomende complicerende factor bij. Er werd uiteindelijk gekozen om de verschillende culturen te erkennen en die naast elkaar te laten bestaan. Deze historische multiculturele tolerantie zette de toon voor de verdere ontwikkeling van Canada. Eind negentiende eeuw, floreerde Canada en werden er migranten zelf uitgenodigd om naar Canada te komen.

In de eerste helft van de twintigste eeuw veranderde de houding van Canada ten opzichte van migratie. Vrijblijvendheid maakte plaats voor een bijzonder strikt beleid, dat bekend staat als ‘*Anglo-conformity*’. Dit houdt een ethnocentrische benadering in van cultuur en volledige assimilatie van migranten, conform de ‘Anglo’identiteit. Er volgde een periode getekend door weerstand op deze visie. Uiteindelijk heeft deze weerstand als aanzet gediend voor het huidige multiculturele beleid in Canada. Canada geldt als het eerste land dat op nationaal niveau, al in 1971, multiculturalisme als officieel beleid invoerde (Kymlycka, 2001: 154). Het resultaat was een duidelijk heterogeen en onafhankelijk land.

Tegenwoordig heeft bijna vijftig percent van de bevolking niet-Canadese wortels. De multiculturele traditie en lange geschiedenis van migratie hebben ervoor gezorgd dat Canada een ware mozaïek van culturen is. Eriksen stelt dat de Canadese identiteit een paraplu is waaronder verschillende identiteiten schuil kunnen gaan (1993: 143). Het kunnen ontwikkelen van een veelzijdige nationale identiteit, is in Canada de norm. Alle respondenten in dit onderzoek gaven aan dat hun identiteit niet in één nationaliteit te vatten is. Ze geven aan zich te voelen aangemoedigd om hun oorspronkelijke identiteit te combineren met de Canadese identiteit. Aandacht voor de eigen godsdienst, cultuur en taal uit het land van herkomst hoeft niet in de weg te staan van een positieve identificatie met Canada. Maar, geven ze aan, mocht die cultuur onverenigbaar zijn met met de Canadese, dan blijven de Canadese normen en waarden overeind.

Ben: *‘They are no real Canadians, in the sense of ‘it is our land’ or it is our soil’ something like us versus them.’*

4.4 Nederlandse context

Nederland heeft ook een geschiedenis van migratie als gevolg van het koloniale verleden. Ondanks de aanwezigheid van migrantengroepen uit de voormalige koloniën, kreeg Nederland pas na de komst van de gastarbeiders in de jaren vijftig en zestig, de status van migratieland. De benadering van migratie in Nederland is getekend door de gedachte dat de migranten hier tijdelijk te gast zijn en dat ze op een gegeven moment zouden ‘*terugkeren*’ naar hun land van herkomst (Lutz, 1997). Tijdens de naoorlogse economische groei was er behoefte aan arbeiders en de regering ging over de grenzen op zoek naar mankracht, die tijdelijk naar Nederland zou komen om te werken. In de jaren tachtig werd duidelijk dat de

gastarbeiders niet wilden terugkeren en dat hun verblijf een permanente vorm had genomen. Om die reden veranderde dan ook de status van deze groep, van gastarbeiders naar migranten. Samen met de status veranderde ook de houding richting migranten (Lutz, 1997).

De termen gastarbeider, immigrant, allochtoon, nieuwkomer en nieuwe Nederlander verwijzen naar verschillende fases in de geschiedenis van migratie. Nederland ging van de assimilatiegedachte, over naar de verzuiling, om via het multiculturalisme in wat Prins noemt het ‘nieuwe realisme’ te belanden. Dit nieuwe realisme kwam als een reactie op het multiculturalismedebat. Multiculturalisme werd afgedaan als een hopeloos ouderwetse en te politiek correcte ideologie. Volgens het nieuwe realisme moet iedereen zich aan dezelfde Nederlandse basisnormen houden (Prins, 2004; Scheffer, 2001). Hierbij wordt nationale identiteit als een instrument ingezet dat tot sociale samenhang kan leiden. De Nederlandse identiteit wordt daarbij als een homogeen begrip gepresenteerd. Een identiteit die enerzijds in termen uit het verleden wordt gedefinieerd en anderzijds aan anderen als een streefdoel wordt voorgehouden (Prins, 2004; Scheffer, 2001).

In het algemeen wordt het politieke en publieke debat over nationale identiteit in Nederland getekend door een essentialistische opvatting van cultuur. De verzuiling heeft het categorale denken verder vorm gegeven. Ghorashi (2006) stelt in haar oratie over het managen van diversiteit dat de combinatie tussen de essentialistische opvatting van cultuur, de verzuilingsgeschiedenis en de ideologie van de verzorgingsstaat, grond zijn geweest voor het categorale denken in Nederland, oftewel het ‘in hokjes denken’. Dit heeft de basis voor een wij/zij kloof gelegd die in de loop der jaren, beïnvloed door recente ontwikkelingen, alleen maar sterker is geworden (Ghorashi, 2006: 14). Het ‘nieuwe realisme’ zou nooit zo veel aanhang hebben gekregen als de basisassumptie van het categorale denken niet al jarenlang aanwezig was geweest in het dominante discours rondom migranten. Wat het ‘nieuwe realisme’ heeft bewerkstelligd, is dat de tot dan toe verzwegen negatieve gevoelens ten opzichte van de migranten, eindelijk publiekelijk mochten worden verwoord.

4.5 Vergelijking en analyse

De benadering van multiculturalisme en nationale identiteit in Nederland en Canada verschilt op meerdere vlakken. Diversiteit heeft in beide landen een ander historisch aspect: terwijl in Canada sprake is van nationale minderheden, betreft het in Nederland etnische minderheden. Canada koos voor multiculturalisme en geldt nog steeds als een succesvolle multiculturele samenleving. Anders dan in Canada ligt het multiculturalisme in Nederland zwaar onder vuur

in het huidige politieke en publieke debat. Er wordt gesproken over ‘het multiculturele drama’. Waar Canada zich profileert als een ware mozaïek van culturen, ligt in Nederland de aandacht op homogenisering en wordt Nederlandse nationale identiteit als een bindmiddel voorgesteld. Deze visies worden breed uitgemeten in het politieke en publieke debat en zo wordt de toon van het discours omtrent deze kwesties bepaald.

Ook nationale identiteit wordt op verschillende manieren benaderd in beide landen. In termen van primaire en secundaire identificatie (Jenkins, 2004) is er in Nederland de neiging om nationale identiteit als primaire identificatie te benaderen, als een identiteit die in het vroege leven tot stand komt en als een *footprint* dient voor verdere identiteitsvorming. In tegenstelling tot Nederland, wordt nationale identiteit in Canada meer als secundaire identificatie gezien, identificatie die tot stand komt na de primaire identificatie en ruimte heeft voor verandering. De benadering van nationale identiteit in Nederland als primaire identificatie, verklaart de starre houding in Nederland jegens nationale identiteit, want zoals Jenkins stelt, is primaire identificatie niet makkelijk te veranderen, de *footprints* kunnen niet zomaar gewist worden.

In haar studie over de identiteitsvorming van Iranese vrouwen in Nederland en de VS, spreekt Ghorashi (2001) respectievelijk over een ‘*thick and thin notion of national identity*’, waarbij *thick* staat voor een essentialistische benadering van identiteit die weinig ruimte laat voor diversiteit, terwijl *thin* staat voor een insluitende benadering van identiteit. Canovan (1998) en Smith (1991) analyseerden de definitie van nationale identiteit en op basis daarvan kan gesteld worden dat in Nederland de culturele opvatting van nationale identiteit overheerst. Hierbij gaat het om een nationale identiteit gebaseerd op gedeelde normen, waarden, tradities etc. in de zin van ‘wie wij zijn en waar we voor staan’. Deze benadering is tevens de minst toegankelijke vorm van nationale identiteit voor migranten. De nadruk ligt namelijk op *autochtony*, een begrip waar we dieper op in zullen gaan in het volgende hoofdstuk.

Ook wordt in Nederland de meervoudigheid van de nationale identiteit miskent. Anders dan in Nederland wordt meervoudigheid van nationale identiteit in Canada juist als norm gesteld. De nadruk ligt daarbij op de etnische opvatting van de nationale identiteit, terwijl in Nederland de nadruk ligt op de culturele opvatting hiervan.

5. Autochtony, home en belonging

5.1 Autochtony

Hoe komt het dat de notie van *autochtony* op zoveel verschillende plekken in de wereld hevige emoties oproept? Autochtoon betekent: ‘uit de grond zelf voortgekomen’ of ‘of sons of the soil’. Het is goed om te weten dat de term in de jaren zeventig geïntroduceerd werd met het idee om het debat te verzachten. Het gold in die zin als een vervanging van raciale termen, die als achterhaald werden beschouwd. Maar verbazend genoeg doen de termen allochtoon en autochtoon nog steeds een beroep op de natuur om onderscheid tussen mensen te maken. Daarom komen ze op mensen vanzelfsprekend en natuurlijk over, zonder dat te zijn. Autochtoon en allochtoon zijn termen uitgevonden in de context van het ontstaan van de multiculturele samenleving en ze drukken uit wie hier wel echt thuishoort en wie niet.

Autochtony berust op een ideaal van zuiverheid dat onmogelijk is geworden in een wereld die al zo lang en zo diep beïnvloed is door migratiestromen (Geschiere, 2009: 41). De algemene obsessie met *belonging* kan sterk verschillende vormen aannemen maar heeft overall problematische effecten. Noties als *autochtony* - of *sons of the soil* - drukken een soort primordiale vorm van thuishoren uit en lijken daarom een basis van zekerheid te beloven. In de praktijk blijken zulke noties echter gekenmerkt door diepe onzekerheid en onrust (Geschiere, 2009: 41).

In Nederland, publiceert het Centraal Bureau voor Statistiek regelmatig statistieken waarin een onderscheid tussen allochtoon en autochtoon wordt gemaakt. Zelfs in relatie tot derde generatie migranten wordt hierin nog over allochtonen gesproken. Processen van globalisering en de invloed van neo-liberalisme hebben *autochtony* aangewakkerd. In het licht van globalisering lijkt het voor de hand liggend dat transnationale stromen wereldwijd steeds meer invloed krijgen. Toch zijn er tendensen zichtbaar waar staten maar ook mensen zich sterker vast gaan houden aan hun culturele identiteitskenmerken.

Autochtony wordt gepresenteerd als volkomen natuurlijk en normaal en doet een groot emotioneel beroep op mensen. Mensen vergeten snel dat ze kort geleden nog andere opvattingen hadden en op een andere manier over elkaar spraken. Dat soort denken komt niet uit de lucht vallen, maar wordt gemobiliseerd en gemanipuleerd, juist omdat het zo sterk met

macht en toegang tot rijkdom verwickeld is. Media, politici, ‘sterke’ mannen of vrouwen, bedrijven, etc., spelen daarbij een belangrijke rol.

Tegenwoordig wordt de trend naar kosmopolitisme overschaduwd door de opkomst van *belonging*, wat Tania Murray Li (2000) treffend noemt ‘*global conjuncture of belonging*’. Ze stelt dat de opkomst van *belonging* een van de kenmerken van de huidige tijd is en geeft hiermee een verklaring voor de plotselinge opleving van *autochtony* in verschillende delen van de wereld (Li in Geschiere, 2009: 41).

Haar verklaring is niet de enige, er zijn ook een aantal andere redenen voor de opleving van *autochtony*. Een daarvan is de relatie van *autochtony* met het nationale burgerschap. Door *autochtony* is nationaal burgerschap een ultieme identiteit geworden. Ook lijkt autochtonie een ultieme vorm van *belonging* uit te drukken: hoe kan men meer 'behoren' dan door te bewijzen dat men geboren is uit de bodem zelf?

Maar toch, ondanks zijn schijnbare vanzelfsprekendheid, blijkt *autochtony* een begrip dat heel moeilijk is om te definiëren in empirische termen. Een gevolg hiervan is dat het autochtoniediscours, net zoals andere discourses over 'belonging', wordt gekenmerkt door een spanning tussen een belofte van basisveiligheid enerzijds en praktijken van beklievende onveiligheid anderzijds: ‘*Despite its heavy appeal to the soil, autochthony turns out to be quite an empty notion in practice: it only expresses the claim to have come first. It is precisely this emptiness that makes the notion so pliable*’ (Geschiere, 2009: 38).

Autochthony's *other* kan voortdurend worden geherdefinieerd, waarbij steeds nieuwe grenzen worden gesteld aan de betrokken groepen. Dit zou een reden kunnen zijn dat autochtonie zo goed past in de huidige globaliserende wereld. Globalisering is *flow* en *closure* tegelijk stelt Castelles (Castelles, 2010; Geschiere, 2009: 42). Zoals de grenzen tussen *global flows* voortdurend schuiven, zo ook de definities van *zelf* en de *ander*.

5.2 Home en belonging

Bij ‘*home*’ en ‘*belonging*’ gaat het om vragen als: Hoe belangrijk is het een ‘*thuis*’ te hebben of je ergens *thuis* te kunnen voelen? In hoeverre wordt men in staat gesteld een *thuis* te maken binnen een gemeenschap of een natie-staat? In het denken over migratie, zoals eerder aangegeven, overheerst de gedachte dat hedendaagse vluchtelingen en migranten een leven leiden tussen land van herkomst en land van vestiging, waarbij ervan uitgegaan wordt dat de emotionele band die migranten en vluchtelingen hebben met het land van herkomst sterker is dan die met het land van vestiging (Engbersen et al., 2003).

Deze veronderstelling houdt een essentialistische benadering van *thuis* in, *thuis* wordt gekoppeld aan een territorium en nationale identiteit aan nationale grenzen. De kern van het huidige debat over ‘*home*’ en ‘*belonging*’, is juist het deterritorialiseren van *thuis* en nationale identiteit. *Thuis* wordt losgekoppeld van geografische grenzen van het land van herkomst. In deze benadering is *thuis* niet waar je vandaan komt, op basis van je nationale achtergrond, maar waar je je thuisvoelt (Hedetoft, 2002; Ghorashi, 2002; Hannerz, 2002). Hiermee is de ontkoppeling aangegeven tussen het fysieke thuis en een thuisgevoel. Hedetoft geeft de volgende definitie van thuis: ‘*Our home is where we belong, territorially, existentially, and culturally, where our own community is, where our family and loved ones reside, where we can identify our roots, and where we long to return to when we are elsewhere in the world*’ (Hedetoft, 2002). Hierbij wordt *thuis* als constructionistisch en instrumenteel benaderd. Identiteit wordt aan het thuisgevoel gekoppeld, nadat thuisgevoel van territorium is losgekoppeld.

Ong verkleint echter de rol van thuis en thuisgevoel. Ze stelt dat het in deze tijden van mondialisering, om flexibel burgerschap gaat. Werken, wonen en gezin vallen niet meer per definitie samen waardoor thuis moeilijk te definiëren is aldus Ong (2002). Thuis en thuisgevoel worden hier losgekoppeld van nationale of etnische identiteit. Thuis wordt verbonden aan een gevoel van welzijn, kansen, mogelijkheden, toekomstperspectief, terwijl etnische en nationale identiteit gezien worden als een echte *footprint*, een primaire identificatie, robuust en onveranderlijk.

Deterritorialisering van thuis en van identiteit, laat ruimte voor hybriditeit, een mooie term in sociale wetenschappen voor mensen met gemengde achtergronden. Steeds meer mensen zijn in beweging en de afstanden die ze afleggen worden steeds groter. De snel gedaalde kosten van transport en moderne communicatiemiddelen hebben ervoor gezorgd dat het voor migranten veel eenvoudiger is geworden om blijvend contact te onderhouden met het land van herkomst of met landgenoten in andere landen. Engbersen (2003) stelt dat ze hierdoor niet zo simpel geïdentificeerd kunnen worden met een bepaald land of een specifieke culturele achtergrond (Engbersen et al., 2003).

Eenzijds, zoals in de vorige paragraaf beschreven is, zorgt de culturele pluraliteit, als gevolg van toegenomen mobiliteit en migratie, voor vragen over nationale identiteit en anderzijds zorgen andere dimensies van globalisering ervoor dat het proces van migratie en vestiging van karakter verandert (Hall, 1991; Eriksen, 2010). De migranten van nu, stelt Engbersen, zijn transnationale migranten met meervoudige verbindingen. Hij stelt: ‘*Deze ‘nieuwe transnationale’ migranten hebben andere identiteitsontwikkeling. De vrees van veel*

landen van vestiging is dat deze migranten zogenaamde 'transnationale identiteiten' ontwikkelen, waarmee wordt bedoeld dat migranten hun identiteit mede ontwikkelen op basis van hun identificaties met groepen in het herkomstland of in de bredere diaspora' (Engbersen et al., 2003).

5.3 Thuis in Canada

In het geval van Canada geven de migranten, ondanks de verschillen, bijna allemaal duidelijk aan dat hun thuis Canada is. Op de vraag: Waar voel je het meest thuis zegt Trina:

Ik voel me deel van de samenleving hier. Diep van binnen mis ik mijn thuisland, mijn vrienden, mijn familie etc., maar ik zou daar niet naar terug willen. Mijn kansen liggen hier niet daar. Ik ga naar Albanië om mijn vrienden en familie te zien maar ik heb geen moeite als het moment komt om naar huis te gaan. Ik hou van mijn leven hier, ik kan hier mijn dromen verwezenlijken. Ik ben jurist en heb hier een mooie carrière opgebouwd. Ik ben Canada dankbaar hiervoor. Dat neemt niet weg dat ik nog steeds geraakt wordt door alles wat met Albanië te maken heeft, of dat nu muziek is of sporten. Soms verlang ik ook naar de natuur en het landschap aldaar. Ik hou me op de hoogte van de ontwikkelingen daar, maar desondanks hoor ik daar niet. Mijn thuis is hier, in Canada.

Ondanks hun verlangen naar een leven met veel vrienden en familie om hen heen, zorgen het leven dat ze hebben kunnen opbouwen in Canada en de goede toekomstperspectieven voor een gezond evenwicht bij de migranten:

Here you know, nobody cares who you are, and what you have and what you wear. We seem to miss that, that frame to refer to. Here we save every penny and spend it in Albania, the money we make here means a lot more there and you can show off there as well, it makes sense to me. The connection with Canada is an interest based one.

Uit de verhalen van de Albanese migranten in Canada komt duidelijk naar voren dat ze zich in het algemeen thuis voelen in hun nieuwe land. Dit ondanks de verschillende invullingen die eenieder geeft aan home. Voor de een is *home* waar ze werk en veiligheid hebben, voor de

ander is home gelijk aan het geluk en de toekomst van de kinderen, dankbaarheid voor de gekregen kansen en mogelijkheden voor een ander, vrijheid en democratie of de plaats waar hij of zij graag terugkomt na vakantie. Zo geeft iedereen een eigen betekenis aan *home*. Bij de meeste respondenten gaat het om een instrumentalistische benadering van *home*. Als het gesprek gaat over emotionele zaken, zoals trouwen, ouder worden, maar ook over het verleden, dan is Albanië opeens *home*.

Ook het bestaan van een Albanese gemeenschap heeft deze migranten op verschillende manieren geholpen om zich in Canada thuis te voelen. Hoewel het niet om een grote groep gaat, hebben velen ook hun familie in de loop der jaren naar Canada kunnen halen. De ervaring van Eva is als volgt:

Ik ken hier heel veel mensen. We behoren tot de eerste Albanezen die naar Canada gekomen zijn en hebben in de loop van de tijd veel nieuwkomers geholpen. Het is niet altijd even leuk, je kent de mensen niet goed maar hebt toch een band met ze. Er wordt veel over elkaar gesproken en mensen willen alles van je weten. Maar je kan wel, op een voorzichtige manier, je eigen vrienden kiezen. Er is ook veel jaloezie over en weer. Maar ja, dat maakt het ook echt weer...

En die van Anila, een jonge en succesvolle migrant:

Er zijn altijd Albanezen op bezoek bij mijn ouders. Iedere keer moet ik horen hoe geweldig hun kinderen het hier doen, hoeveel diploma's ze hebben gehaald. Ik was niet echt een studietype en vond dat in het begin niet altijd even leuk om te horen. Maar nu verdien ik het meeste geld van allemaal, al heb ik misschien niet veel diploma's gehaald. Ik denk, ja prima die diploma's maar 'hebben ze werk?' en 'how much they make?'

I love it here! I like to travel, but I like to come back here!

Ik geniet van de kansen en mogelijkheden. Ik heb veel vrienden hier. Ik ben recent verloofd en in augustus gaan we met z'n allen naar Albanië voor mijn verlovingsceremonie. Dat doen we voor vrienden en familie, die niet hier naar toe kunnen komen. Het zal ook voor mijn verloofde de eerste kennismaking met mijn

land zijn. In mei volgende jaar zal de bruiloft hier in Canada zijn, voor vrienden, collega's en ook familie.

Ondanks de soms kritische toon over het heden, dan wel over het verleden, valt in de verhalen van deze Albanese migranten in Canada op dat ze hun zaken op orde hebben. Ze hebben een duidelijke plek voor zowel het heden als het verleden. Hun thuis is zowel in Canada als in Albanië. Thuis is niet een fysieke plek waar ze toevallig zijn geboren, maar waar ze zich thuis voelen.

Anila: 'Lately, my dad asked me if I could informally write down his will. We talked about the house, and the savings etc...and when I asked where you want to be buried, he said: here, where you guys are, so you can come and see me. It is not his will to be buried in Albania. And my mum said the same. This tells me a lot, knowing that for Albanians it is very important to be buried home, actually they define home as the place they wish to be buried'.

In dit hoofdstuk heb ik de ervaringen van migranten in Nederland en Canada ten aanzien van *home* en *belonging* vergeleken. In Nederland wordt een proces van *othering* gevoeld door de migranten en overheerst een gevoel van gemis en ontworteldheid. En, als een gevolg hiervan, houden ze vast aan een thuis in het verleden dat er niet meer is. Dit leidt tot een essentialistische benadering van *home*, in tegenstelling tot hun initiële transnationale instelling. In Canada voelen migranten zich niet uitgesloten maar deel van de Canadese samenleving. Hun verleden maakt op een bepaalde manier deel uit van hun heden en daardoor hebben ze minder last van gevoelens van gemis.

5.4 Thuis in Nederland

Het proces van *othering* maakt dat migranten zich ontworteld voelen in het nieuwe land en daardoor meer bezig zijn met het verleden om daar een gevoel van *belonging* uit te kunnen halen. In plaats van dat ze terecht komen in een proces van transnationale identificatie, waar het verleden en het heden door elkaar heen lopen, zijn ze meer op zoek naar worteling. Deze migranten leggen het accent op hun Albanese identiteit en ze zien thuis meer als een tastbare plek die ze ooit hebben achter gelaten.

Ondanks wat ze bereikt hebben, en de contacten in hun nieuwe land, geven ze aan iets

te missen en het gevoel te hebben dat ze hier vreemden zijn. Wat ze missen is het gevoel van *belonging*, geworteld zijn. Soms denken ze aan terugkeer, maar die gedachten zijn niet reëel. Ze geven aan dat het belang van werk, inkomen, veiligheid, gezondheidszorg etc. zwaarder weegt.

Deze dilemma's komen duidelijk naar voren in het verhaal van Linda, ze is alleen in Nederland en de rest van haar familie woont in Albanië:

...Ik vind het moeilijk hier, ik ben alleenstaand. Ik zie hier geen mogelijkheid een gezin te stichten. Ik ga niet met Albanen om en met Nederlanders heeft zich tot nu toe geen situatie voorgedaan dat ik spontaan, en op een normale manier mensen zou ontmoeten die daar open voor staan. Thuis is het anders, daar wil iedereen met mij trouwen, maar dat wil ik weer niet. Dit maakt mij onzeker over mijn toekomst. Al heb ik mijn leven hier opgebouwd, toch voelt het alsof het verblijf hier tijdelijk is. Ik weet het niet, misschien op een dag ga ik ook terug, iedereen wil uiteindelijk in zijn eigen land leven...

Moza is klaar met haar studie, ze werkt momenteel maar is ook op zoek naar werk in haar beroep.

Ik denk dat ik daar thuis hoor, in Albanië, wat ik ook doe hier, ik blijf een allochtoon. In eerste instantie dacht ik hier niet veel over na, ik was bezig met werk en studie. Onbewust deed ik alles om niet anders te zijn, ik paste mijn kleding aan, mijn uiterlijk. In een groep zei ik bijna nooit wat. Ik ging de confrontatie uit de weg. Ik wilde niet de allochtoon zijn...Maar nu ben ik veranderd. Ik weet dat ik hier niet hoor ... als ik aan leuke dingen denk dan speelt zich dit vaak in mijn gedachten in Albanië af. Misschien omdat ik daar nog vrienden en familie heb? ...maar daarna word ik weer verdrietig, omdat ik realiseer me dat dat ook niet kan.

Uit de verhalen van deze migranten blijkt dat ondanks hun inspanningen en successen, ze toch naar het verleden reiken voor *belonging*. Ze denken terug en vinden troost in een verleden dat niet meer bestaat. Ze zoeken hun wortels in Albanië, maar daar werden ze ook onworteld, soms was dit ook de reden voor hun vlucht. Dit leidt tot conflictueuze gevoelens, richting het nieuwe land en het land van herkomst. In Albanië hebben ze geen leven, hadden ze ook geen

leven in het verleden, maar door het gevoel in Nederland er niet bij te horen houden ze vast aan een essentialistisch gevoel van thuis. Hun transnationale instelling kreeg niet de nodige ruimte in Nederland en is weggeëbd. In plaats daarvan koesteren ze essentialistische gevoelens voor thuis, een thuis dat in het echt ook niet bestaat. Deze conflictueuze verhoudingen maken zowel huidige ervaringen als toekomstige verwachtingen heel onzeker.

5.5 Vergelijking en analyse

Er is een groot verschil merkbaar tussen de verhalen van Albanese migranten in Nederland en Canada. De daarmee gepaard gaande identiteitsvorming is ook zeker contextueel. Terwijl in Canada diversiteit de definitie is van nationale identiteit, wordt diversiteit in Nederland onderdrukt door een eendimensionale definitie van nationale identiteit. Met andere woorden, de Albanese migranten in Canada noemen zich trots Albanian-Canadian, terwijl de Albanese migranten in Nederland zich nog steeds tussen wal en schip bevinden. Waar de Albanese migranten in Canada aangeven zich in Canada absoluut thuis te voelen, is dit bij de Albanese migranten in Nederland niet het geval, hun thuisgevoelens zijn conflictueus zowel wat betreft Nederland als wat betreft het land van herkomst. In Nederland krijgen ze niet de ruimte om zich thuis te voelen en in Albanië willen ze wel maar kunnen ze zich niet thuis voelen.

De kansen en mogelijkheden die migranten in Canada krijgen, om zich daar te vestigen en hun talenten verder te ontplooiën, scheppen een gezonde en legitieme band met het land. Men gaat daar ontspannen met hun nationale identiteit om. Nationale identiteit is geen issue, in de zin van othering of in- en uitsluiting, in tegendeel, transnationale identificatie is een vanzelfsprekendheid in het dagelijks leven. Er heerst geen hiërarchie op basis van afkomst of nationale identiteit.

In tegenstelling tot de Albanese migranten in Canada, die graag over hun levens vertellen, zijn de Albanezen in Nederland hierover zeer terughoudend, het onderwerp wordt als pijnlijk ervaren, als een mislukking gezien en daardoor ook vermeden. In de gesprekken komt herhaaldelijk naar voren dat je in Nederland als de ander gezien wordt en dat dit zorgt voor frustratie en onbegrip. Ook geeft dit het gevoel zich te bevinden tussen wal en schip, waardoor gevoelens van erbij horen en thuis voelen bijna geen kans krijgen.

De respondenten geven aan zich in het begin vol enthousiasme en energie te hebben ingezet om zich te ontdoen van het stigma van de ander, maar voor de meerderheid is dat niet gelukt. Dit is problematisch, omdat de motivatie en positieve inzet van het begin, plaats heeft

gemaakt voor teleurstelling, onbegrip en frustratie. Bovendien geven ze aan onder hun niveau te werken en maken ze zorgen over hun toekomst.

Er is ook een duidelijk verschil tussen de manier waarop Albanese migranten in Canada en in Nederland kijken naar, en de plek die ze geven aan, Albanië en hun verleden. De respondenten in Nederland geven aan om hier een gevoel van ontworteldheid te ervaren en op zoek te zijn naar een gevoel van erbij horen. Albanië is voor hen een vluchthaven geworden, ze zijn minder kritisch over het verleden, ze lijken het verleden te romantiseren en het thuisgevoel aldaar te koesteren. Er is ook een contradictie te merken in hun verhalen, enerzijds willen ze Albanië associëren met een goed gevoel, in het hier en nu, en anderzijds speelt de negatieve ervaring van het verleden een verwarrende rol.

6. Hybriditeit

In haar studie over Iranese activistische vrouwen in Nederland en VS, komt Ghorashi (2002) tot vergelijkbare inzichten als het gaat om hun huidige positie in de samenleving. Ze stelt ook dat de Iranese vrouwen in de VS in tegenstelling tot de Iranese vrouwen in Nederland, zich in de VS thuis voelen. Ook zij wijt het verschil aan de invloed van de context. Ze gebruikt het begrip culturele hybriditeit, om het verschil tussen beide contexten aan te duiden. Ik maak ook gebruik van dit begrip om de Nederlandse en Canadese context die in dit onderzoek naar voren kwamen, inzichtelijk te maken.

Culturele hybriditeit (Bakhtin, 1991; Bhabha, 1994 in Ghorashi, 2002) verwijst naar het gelijktijdig bestaan van identiteiten. Er is een elegant onderscheid wat aangeduid wordt in termen van praktische en intentionele hybriditeit. Praktische hybriditeit houdt de vermenging van culturen in het dagelijks leven in. Hierbij valt te denken aan rituelen die nieuwe vormen krijgen in een nieuwe context, wat overigens niet wil zeggen dat mensen zich intercultureel positioneren (Bakhtin, 1991; Bhabha, 94 in Ghorashi, 2002). Volgens Ghorashi (2002) komen juist bij deze activiteiten nationalistische en essentialistische tendensen naar voren.

Ze stelt verder dat een interculturele aanwezigheid pas tot stand komt bij intentionele hybriditeit, waar mensen zich ook bewust in een veelvoud van culturen positioneren. Voorbeeld hiervan zouden hybride benoemingen zijn, in het geval van mijn onderzoeksdoelgroep bijvoorbeeld de benoeming van een ‘Albanian-Canadian’ identiteit of ‘Nederlands-Albanees’. Het eerste heb ik voortdurend gehoord tijdens mijn veldwerk in Canada, het tweede werd geen enkele keer genoemd. Volgens Ghorashi moet de oorzaak van dit verschil gezocht worden in een combinatie van factoren, zoals geschiedenis van migratie in beide landen, de structuur en de levenswijze van beide samenlevingen en het verschil in discours over diversiteit en nationale identiteit in beide landen. Deze factoren dragen bij aan de manier waarop identiteiten worden geconstrueerd en levensverhalen worden verteld (Ghorashi, 2002: 210).

7. Conclusie

De focus van deze scriptie lag op de ervaringen van Albanese migranten in Nederland en Canada met name ten opzichte van hun gevoel van *belonging*. Ik heb laten zien dat de ruimte die de migranten krijgen voor *belonging* essentieel is voor hun interactie met zowel het land van vestiging als met het land van herkomst. Het verschil tussen Nederland en Canada komt tot uiting in hoe deze migranten in het leven staan en hun identiteit vorm geven.

De centrale vraag was:

Wat is de invloed van de nationale context op de wijze waarop Albanese vluchtelingen hun identiteit vormgeven en welke rol speelt belonging hierbij?

De belangrijke uitkomst is dat deze twee migrantengroepen, die een redelijk overeenkomstig verleden hebben, zich totaal anders in hun nieuwe landen positioneren. Wanneer ze over hun verleden vertellen zijn de overeenkomsten reeds merkbaar. Wanneer ze vertellen over hun huidige leven, in de nieuwe landen, hun gevoelens van *belonging* en hun toekomstverwachtingen, dan lopen de ervaringen in Nederland en Canada nog verder uiteen en soms zelfs in tegengestelde richting.

De in Nederland gevestigde Albanezen voelen zich nog steeds als vreemden, ze denken niet dat ze erbij horen en zijn onzeker over de toekomst. Dit ondanks hun succesvolle inspanningen om een nieuw leven op te bouwen in hun nieuwe land, Nederland. Het gevoel van er niet bij horen in Nederland kan niet verklaard worden door een geïsoleerde levensstijl van hun kant en ook niet door gebrek aan wil om deel te nemen aan hun nieuwe samenleving, want de respondenten zijn allemaal betrokken burgers, spreken de Nederlandse taal, werken, studeren en ambiëren een succesvolle carrière. Ze stapten vol ambities hun nieuwe leven in Nederland in en participeerden op alle mogelijke manieren, en toch voelen ze zich buitengesloten en onzeker over de toekomst.

De migranten in Canada hebben zich op dezelfde manier ingesteld, actief en participierend in de nieuwe samenleving. Maar, anders dan de migranten in Nederland, geven ze aan wel de vruchten van hun inspanning te hebben kunnen plukken en zich thuis te voelen

in hun nieuwe land. Waarom dit verschil? Nederland is niet racistischer dan Canada en biedt ook niet minder (sociale) zekerheid.

Het antwoord op deze vraag hangt van een reeks andere factoren af, factoren die een rol spelen in de manier waarop identiteit wordt gevormd. Daarom legt deze scriptie de focus op de huidige ervaringen en discoursen in Nederland en Canada. Door een vergelijkend onderzoek tussen Nederland en Canada, wordt de invloed van context in de identiteitsvorming zichtbaar. Ik heb getracht te laten zien hoe de verschillen tussen discoursen in deze twee landen invloed hebben op de wijze waarop migranten in het leven staan en hun identiteit vormgeven.

In het theoretische kader is ingegaan op het concept identiteit. Identiteit wordt benaderd als een meervoudig en processueel concept, dat voortdurend gereconstrueerd wordt (Giddens, 1991; Appadurai, 1986; Baumann, 1996). Meervoudig houdt in dat deelidentiteiten elkaar niet hoeven uit te sluiten maar elkaar kunnen versterken en afhankelijk van de context meer op de voorgrond of op de achtergrond kunnen treden. Het meervoudige aspect van identiteit komt naar voren wanneer de migranten zich anders positioneren binnen verschillende culturen. Het dynamische aspect wordt zichtbaar wanneer migranten aangeven dat ze zich op meerdere vlakken verbonden voelen maar de mate van verbinding verschilt met de tijd.

Ook heb ik middels de verhalen van migranten, in Nederland en in Canada, de in- en uitsluitende werking van identiteit laten zien. Het onderscheidende en het gemeenschappelijke aspect van identiteit vormen twee kanten van dezelfde medaille en het is afhankelijk van de context welke kant centraal wordt gesteld. Identiteiten worden voortdurend en afhankelijk van de omstandigheden opnieuw ingevuld, geïnterpreteerd en aangepast.

Dat wil echter niet zeggen dat alles even gemakkelijk en snel verandert, er is ook ruimte voor continuïteit en stabiliteit. De focus op het situationele en veranderlijke aspect van identiteit moet het permanente en kenmerkende aspect daarvan niet volledig overschaduwen. Ik heb de ervaringen van de Albanese migranten in hun nieuwe landen behandeld en aandacht besteed aan hun successen en teleurstellingen.

Er is een groot verschil tussen de verhalen van Albanese migranten in Nederland en Canada, en hun identiteitsvorming is contextueel. Het contextuele aspect van identificatie wordt gekenmerkt door het verschil tussen beiden landen in het nationale identiteit discours. Terwijl in Canada etnische diversiteit de definitie is van nationale identiteit, wordt diversiteit in Nederland steeds meer onderdrukt door de eendimensionale definitie van nationale identiteit op basis van culturele opvatting en *autochtony*. Met andere woorden, de Albanese

migranten in Canada noemen zich trots Albanian-Canadian, terwijl de Albanese migranten in Nederland zich nog steeds allochtoon tussen autochtonen voelen. Waar de Albanese migranten in Canada aangeven zich in Canada thuis te voelen, is dit bij de Albanese migranten in Nederland niet het geval, hun thuisgevoelens zijn conflictueus, zowel richting Nederland als richting Albanië. In Nederland krijgen ze niet de ruimte om thuis te voelen en in Albanië willen ze wel maar kunnen ze zich niet thuis voelen.

De kansen en mogelijkheden die migranten in Canada krijgen, om zich daar te vestigen en hun talenten verder te ontplooiën, scheppen een goede band met het land. De mensen gaan daar heel ontspannen met hun nationale identiteit om. Nationale identiteit is geen issue, in de zin van othering of in- en uitsluiting, in tegendeel, meervoudige identificatie is een vanzelfsprekendheid in het dagelijks leven. Er heerst geen hiërarchie op basis van afkomst of nationale identiteit.

In tegenstelling tot de Albanese migranten in Canada, die graag over hun levens vertellen, zijn de Albanese in Nederland hierover zeer terughoudend. Ze geven aan dat de motivatie en positieve inzet van het begin plaats hebben gemaakt voor teleurstelling, onbegrip en frustratie. Hoewel sprake is van geslaagde normatieve identificatie en in zekere mate van functionele identificatie, leidt dit niet tot emotionele identificatie.

Er is ook een duidelijk verschil tussen Albanese migranten in Canada en in Nederland wat betreft de wijze waarop ze kijken naar en de plek die ze geven aan Albanië en hun verleden. Albanië is voor de migranten in Nederland een vluchthaven geworden, ze zijn minder kritisch over het verleden, ze lijken het verleden te romantiseren en het thuisgevoel aldaar te koesteren.

Hier kan een interessante parallel getrokken worden met hoe veel ‘autochtone’ Nederlanders zich vasthouden aan een verleden dat niet meer is, en zich afzetten tegen nieuwe invloeden zoals multiculturalisme. Beide zienswijzen kijken naar het verleden, naar authenticiteit als ‘oorspronkelijkheid’ uit onbegrip over de huidige situatie.

Bovendien is de negativiteit in het algemeen rondom migranten en het allochtoon/autochtoon fenomeen in Nederland nog een reden voor de migranten om als ‘de ander’ te voelen. Dit gevoel van sociale uitsluiting brengt een verlangen naar het verleden teweeg, een verleden dat op zichzelf erg problematisch was. Dit verklaart ook de conflictueuze houding die deze migranten hebben naar het land van herkomst en het land van vestiging.

In Canada is de situatie anders. De migranten hebben het gevoel erbij te horen. Ze hebben veel bereikt en ze kunnen dit waarderen. Ze voelen zich niet uitgesloten en hebben ook de Albanese gemeenschap om hun verleden, in een constructieve vorm, in stand te houden. Ze hebben het gevoel dat ze erbij horen omdat ze leven in een migrantenstad, waarbij hun uiterlijk of accent nooit een issue is. Dit is niet het geval in Nederland, wat laat zien dat *belonging* te maken heeft met sociale, culturele en structurele factoren.

Na de discussie over in- en uitsluiting, werd de ruimte voor hybriditeit besproken. Met hybriditeit wordt het gelijktijdig bestaan van culturele identiteiten aangegeven. Het discours over migratie, over autochtonie en nationale identiteit in Canada en Nederland, is verantwoordelijk voor de ruimte die voor praktische of intentionele hybriditeit ontstaat. Ik stel dat het migranten discours in Canada, gebaseerd op een gelaagde opvatting van nationale identiteit, ruimte geeft voor meervoudige positionering, je bent Albanian-Canadian. In tegenstelling tot Canada is in Nederland nationale identiteit gebaseerd op een homogene en eenzijdig opvatting van nationale identiteit, zonder ruimte voor diversiteit en meervoudige positionering.

Naar mijn mening creëert een migratiediscours dat openstaat voor verschillende nationale identificaties, ruimte voor intentionele hybriditeit. Het gebrek hieraan leidt tot de situatie, zoals bij de Albanese migranten in Nederland het geval is, die zich ondanks hun inspanningen uitgesloten voelen en grijpen naar het verleden om daar een vorm van *belonging* te vinden. Dit is nog eens extra problematisch omdat het verleden aldaar getekend is door nare gebeurtenissen. Wanneer er ruimte is voor meervoudige identiteiten zoals in Canada, en het nationale identiteit discours heterogeen is en gebaseerd op diversiteit, dan kunnen migranten zich thuisvoelen en hun verleden de juiste plek geven. Op deze manier heeft het verleden geen marginaliserende werking.

Wat uit dit onderzoek blijkt, is dat de ambities van migranten en hun inspanningen op zichzelf niet voldoende zijn om zich thuis te voelen in het nieuwe land. Ook de vermeende goede wil van de overheden om vluchtelingen op te nemen is niet voldoende. Sterker nog, het verzorgingsstaatsysteem zoals in Nederland maakt migranten passief en tot een last, en draagt zo bij aan het *othering* proces (Ghorashi, 2006).

De aandacht moet richting het discours rondom diversiteit gaan. En de kernvraag is of diversiteit een gevaar voor de samenleving is of juist een bron van verrijking? Aan het eerste vasthouden, betekent gefocust blijven op de essentialistische benadering van identiteit en op de grenzen waarmee die wordt aangeduid. Een open houding aannemen ten aanzien van

diversiteit, betekent ruimte maken voor meervoudige identiteiten. Het verschil in de identiteitsvorming tussen migranten in Nederland en Canada wordt in die zin in hoge mate beïnvloed door het al dan niet bestaan van angst voor diversiteit.

Bibliografie

Anderson, B.

2006 *Imagined communities: reflections on the origin and spread of nationalism*. London [etc.]: Verso

Appadurai, A.

1986 *The Social Life of Things: Commodities in Cultural Perspective*. Cambridge: Cambridge University Press

Arrehag, L., met Sjöberg, O. en Sjöblom, M.

2006 Post-Communist Cross-Border Migration in South-Eastern Albania: Who Leaves? Who Stays Behind? *Journal of Ethnic and Migration Studies* 32(3):377-402

Barth, F.

1969 *Ethnic groups and boundaries : the social organization of culture difference*. Bergen [etc.]: Universitetsforlaget [etc.]

Baumann, G.

1996 *Contesting culture: discourses of identity in multi-ethnic London*. New York [etc.] : Cambridge Univ. Press

1999 *The multicultural riddle: rethinking national, ethnic, and religious identities*. New York: Routledge

Bauman, Z.

2000 *Liquid modernity*. Cambridge [etc.]: Polity Press

2001 *Conversations with Zygmunt Bauman*. Cambridge [etc.]: Polity Press

2011 *Collateral Damage: Social Inequalities in a Global Age*. Cambridge [etc.]: Polity Press

Berry, J.W., met Kalin, R. en Taylor, D.M.

1977 *Multiculturalism and ethnic attitudes in Canada*. Ottawa: Minister of Supply and Services Canada

Blumi, I.

1999 Hoxha's Class War: The Cultural Revolution and State Reformation, 1961-1971. *East European quarterly* 33(3):303-326.

Bonifazi, C., en Sabatino, D.

2003 'Albanian migration to Italy: what official data and survey results can reveal'. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 29(6): 967-995

Carletto, C., met Davis, B. en Stampini, M.

2006 A Country on the Move: International Migration in Post-Communist Albania. *International migration review* 40(4):767-785

DeWalt, K.M., en DeWalt, B.R.

2002 *Participant observation : a guide for fieldworkers*. Walnut Creek [etc.]: AltaMira Press

Engbersen, G., et. al.

2003 *Over landsgrenzen. Transnationale betrokkenheid en integratie*. Rotterdam: Risbo.

Eriksen, T.H.

2010 *Ethnicity and nationalism: anthropological perspectives*. London [etc.]: Pluto Press

Gellner, E.

1983 *Nations and nationalism*. Oxford [etc.]: Blackwell

1987 *Culture, identity, and politics*. Cambridge [etc.]: Cambridge U.P.

Geschiere, P.L.

2009 *The Perils of Belonging: Autochthony, Citizenship, and Exclusion in Africa and Europe*. Chicago: University of Chicago Press

Ghorashi, H.

2002 *Ways to survive, battles to win : Iranian women exiles in the Netherlands and United States*. New York: Nova Science

Giddens, A.

1991 *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*. Cambridge: Polity Press

Goffman, E.

1969 *The presentation of self in everyday life*, London: Allan Lane

Hall, S.

1990 *Cultural Identity and Diaspora*. London: Lawrence and Wishart

Hannerz, U.

1996 *Transnational Connections: Culture, People, Places*. London & New York: Routledge

2002 *Where We Are and Who We Want to Be*. In: *The Postnational Self. Belonging and Identity*. University of Minnesota Press: Minneapolis

Hedetoft, U., en Hjort M., eds.

2002 *The postnational self: belonging and identity*. Minneapolis, MN [etc.]: Univ of Minnesota Press

Inda, J.X en Rosaldo R., eds.

2002 *The anthropology of globalization: a reader*. Malden, MA, [etc.]: Blackwell

Jenkins, R.

2004 *Social Identity*. London [etc.]: Routledge

King, R.

2003 'Across the sea and over the mountains: documenting Albanian migration'. *Scottish Geographical Journal* 119(3):283-309

2005 'Albania as a laboratory for the study of migration and development', *Journal of Southern Europe and the Balkans* 7(2):133-155

King, R. en Mai N.

2004 'Albanian immigrants in Lecce and Modena: narratives of rejection, survival and integration'. *Population, Space and Place* 10(6):455-477

King, R., en Vullnetari J.

2003 *Migration and Development in Albania*. Brighton: University of Sussex. Development Research Centre on Migration, Globalisation and Poverty, Working Paper C5.

King, R., met Iosifides T., en Myrivili L.

1998 'A migrant's story: from Albania to Athens'. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 24(1): 159-175

King, R., en Mai N., en Dalipaj M.

2003 *Exploding the Migration Myths*. Norwich: Fabian Society and Oxfam GB

Kymlicka, W.

1995 *Multicultural citizenship : a liberal theory of minority rights*. Oxford: Clarendon Press

2001 *Politics in the vernacular : nationalism, multiculturalism and citizenship*. Oxford [etc.] : Oxford U.P.

2004 *Finding our way : rethinking ethnocultural relations in Canada*. Oxford [etc.] : Oxford U.P.

Kymlicka W., en Wayne N., eds.

2000 *Citizenship in diverse societies*. Oxford [etc.]: Oxford U.P.

Lutz, H., et al.

1989 De Mythe van de ander: Beeldvorming over Turkse migranten in Nederland, *Lover*, 16(1):4-7

Maalouf, A.

1999 *Moorddadige identiteiten: een betoog tegen zinloos geweld*. Amsterdam: Arena

Mai, N.

2001 ‘*Italy is beautiful*’: *the role of Italian television in Albanian migration to Italy*’, in King, R. en N. Wood, N., eds. *Media and Migration: Constructions of Mobility and Difference*. London: Routledge, 95-109

Mai, N. en Schwandner-Sievers S.

2003 ‘Albanian migration and new transnationalisms’. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 29(6): 939-948

Modood, T.

2007 *Multiculturalism : a civic idea*. Cambridge [etc.] : Polity

Murzaku, I. A., en Dervish Z.

2003 Albanians First Post-Communist Decade. Values in Transition: Traditional or Liberal. *East European quarterly* 37(2):231-256.

Nordstrom, C.

2007 *Global Outlaws: Crime, Money, and Power in the Contemporary World*. Berkeley: University of California Press INTERNATIONAL

Ong, A.

2002 *The Pacific Shuttle: Family, Citizenship, and Capital Circuits*. In: *The Anthropology of Globalization*, Inda & Rosaldo, eds. Oxford: Blackwell Publishing.

Prins, B.

2004 *Voorbij de onschuld. Het debat over de multiculturele samenleving*, Amsterdam: Van Gennep.

Scheffer, P.

2000 *Het multiculturele drama*, NRC Handelsblad 29 januari 2000

Veen, H.

2008 *Albanië*. Amsterdam [etc.]: KIT Publishers [etc.]

Vickers M., en Pettifer J.

1999 *Albania : from anarchy to a Balkan identity*. London: Hurst

WRR

2007 <http://www.wrr.nl/publicaties/publicatie/article/identificatie-met-nederland/>

Bijlage 1

Edmonton, februari 2013 - Ijshockeywedstrijd

Bijlage 2

Informatie over Albanië

ALBANIA

Land area
10,579 square miles

Coastline
225 miles

Length of boundaries
Greece 175 miles, Yugoslavia 302 miles

Total population
3,273,131 (1990 estimate)
41% urban, 59% rural

Largest cities

Tiranë 206,000	Korçë 57,000
Durrës 72,000	Fier 37,000
Shkodër 71,000	Berat 37,000
Elbasan 70,000	Lushnjë 24,000
Vlorë 61,000	Kavajë 23,000

Length of road network
10,377 miles

Length of rail network
337 miles

International airport
Tiranë

Language
Albanian, Greek
Principal Albanian dialects: Tosk (official),
spoken south of the Shkumbin River; Geg
to the north.

Religion
Constitutionally atheist
Formerly 70% Islamic, 20% Albanian Orthodox,
10% Roman Catholic

Literacy
75%

Climate
Mild temperate: cool, cloudy, wet winters;
hot, clear, dry summers. Interior is
cooler and wetter.

Bron: <http://images.nationmaster.com>

Bijlage 3

Geografische ligging van Albanië

Bron: <https://commons.wikimedia.org>

Bron: <http://www.landkaart.info/>